

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Zuzana Jurečková

Kurzy znakového jazyka a jejich využití v praxi

Olomouc 2013

Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Suralová, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci, 15. dubna 2013

.....

podpis

Poděkování:

Děkuji Doc. PhDr. Evě Suralové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce a poskytování cenných rad. Také děkuji Mgr. Svatavě Panské za pomoc při zpracování praktické části diplomové práce.

V Olomouci, 15. dubna 2013

.....

podpis

Obsah

ÚVOD.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Problematika sluchového postižení.....	8
1.1 Klasifikace sluchových vad	9
1.2 Kompenzační a technické pomůcky.....	15
1.3 Socializace a integrace osob se sluchovým postižením do společnosti.....	18
1.4 Komunita Neslyšících ve slyšící společnosti.....	22
2 Komunikace s osobami se sluchovým postižením.....	27
2.1 Odezírání.....	28
2.2 Vizuálně motorické komunikační systémy.....	29
2.3 Komunikace prostřednictvím tlumočnicka znakového jazyka.....	37
2.4 Zásady komunikace s osobami se sluchovým postižením.....	39
2.5 Řeč u osob se sluchovým postižením.....	40
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	44
3 Metodologie výzkumného šetření.....	44
3.1 Spolupracující organizace.....	44
3.2 Metoda sběru dat	45
3.3 Postup při sběru dat.....	45
4 Cílová skupina – popis respondentů	47
5 Zpracování dotazníku - grafy a výsledky.....	50
6 Diskuze.....	68
ZÁVĚR.....	70
SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	71
SEZNAM PŘÍLOH.....	75

ÚVOD

Tématem mé diplomové práce jsou Kurzy znakového jazyka a jejich využití v praxi. Toto téma jsem si zvolila neboť jsem sama navštěvovala kurzy znakového jazyka v Oblastní unii neslyšících v Olomouci a problematika znakového jazyka a osob se sluchovým postižením mne vždy zajímala. Znakový jazyk je velmi zajímavým komunikačním prostředkem, který je však pro slyšící studenty často velmi těžko uchopitelný. Samotná výuka s sebou nese určité problémy. Jedná se především o naprostou odlišnost gramatiky českého znakového jazyka od českého jazyka. Další překážkou při výuce znakového jazyka je, že neexistuje jeho psaná forma. Studenti si tak sami vytvářejí své systémy záznamu znaků, aby se k nim mohli později vracet. Existuje sice způsob, kterým si studenti mohou zaznamenávat znaky – notace znaku, avšak tento systém je velmi složitý a studenti ho příliš nevyužívají.

Svou diplomovou práci jsem rozdělila na dva základní oddíly. Na část teoretickou a praktickou.

V první kapitole teoretické části se věnuji problematice sluchového postižení. Do této kapitoly jsem zařadila klasifikaci sluchových vad z různých úhlů pohledu (podle místa vzniku postižení, období vzniku postižení a stupně postižení). Další částí první kapitoly je jsou kompenzační pomůcky pro osoby se sluchovým postižením. Následuje podkapitola, ve které se věnuji socializaci a integraci osob se sluchovým postižením do společnosti. V závěru první kapitoly se zabývám komunitou Neslyšících ve slyšící společnosti.

Druhou kapitolu své diplomové práce jsem zaměřila na komunikaci osob se sluchovým postižením. Do této části jsem se pokusila zahrnout základní formy komunikace, které tyto lidé používají. První část je věnována odezírání, neboť se jedná o velmi podstatnou součást komunikace osob se sluchovým postižením. V následující podkapitole se zabývám vizuálně motorickými komunikačními systémy (český znakový jazyk, znakovaná čeština a prstová abeceda). Na předchozí podkapitolu navazuje část týkající se komunikace prostřednictvím tlumočnicka znakového jazyka. Tlumočení je velmi důležité neboť je jednou z možností interkulturní komunikace mezi kulturou slyšících a Neslyšících. Následuje podkapitola, která alespoň obecně shrnuje určité zásady, které bychom měly při komunikaci s osobami se sluchovým postižením dodržovat. Závěr této kapitoly je věnován specifikům řeči osob se sluchovým postižením.

Praktickou část mé diplomové práce jsem věnovala výuce v kurzech českého znakového

jazyka. Součástí praktického oddílu práce byl kvantitativní výzkum v organizaci poskytující tyto kurzy. Výzkum byl prováděn pomocí dotazníku, který obsahoval otevřené i uzavřené otázky. Následně byly odpovědi respondentů slovně i graficky (pomocí grafů) vyhodnoceny a zpracovány.

Cílem mé práce bylo v teoretické rovině vylíčit problémy, které přináší osobám se sluchovým postižením jejich handicap, popsat způsoby jejich komunikace a jejich kulturu a následně v praktické části zmapovat, jak vypadá výuka v kurzech českého znakového jazyka. Jací studenti kurzy navštěvují a z jakých důvodů, jestli jsou v kurzech využívány moderní technologie (videozáznamy, interaktivní tabule), kdo v kurzech vyučuje, jak často přicházejí studenti kurzů do kontaktu s osobami se sluchovým postižením a jestli jsou součástí výuky v kurzech alespoň základní informace o životě osob se sluchovým postižením.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Problematika sluchového postižení

„Neslyšící se od slyšících liší jenom v tím, že neslyší“ (Hrubý, 1999, s. 14).

K tomuto výroku je třeba podotknout, že osoby se sluchovým postižením mají stejně jako osoby bez postižení sluchu, dānu určitou inteligenci, zdraví, rodinné zázemí a vzhled. Avšak přes všechny tyto shodné charakteristiky osob se sluchovým postižením a osob bez postižení, existuje mezi těmito dvěma skupinami zásadní rozdíl. Absence slyšení nebo sniženā funkce sluchu, znamená pro tyto osoby zmēněné „startovací“ podmínky, které mohou přināšet především problémy v komunikaci, v orientaci a v osvojování řeči (Hrubý, 1999).

Marschark (2009) ve své publikaci uvādí, některé rozšířené mýty o osobách se sluchovým postižením, které jsou obecně v intaktní populaci považovány za pravdivé:

- Děti, které se budou učit znakový jazyk, se nikdy nenaučí mluvit.
- Sluchově postižené děti jsou méně inteligentní než děti, které slyší.
- Sluchově postižené dítě nebudu mít mnoho kamarādů.
- Osoby se sluchovým postižením nemohou řídit auto, protože neslyší.
- Všechny osoby se sluchovým postižením používají při komunikaci znakový jazyk.
- Všechny osoby se sluchovým postižením umějí „číst ze rtů“ (odezírat).

Z hlediska terminologie mūže být problematické používání pojmu „neslyšící“, jako označení celé skupiny osob se sluchovým postižením. Někteří autoři a odborníci tento termín zcela odmítají. Důvodem je fakt, že osob zcela ohluchlých je pouze malé množství, neboť u většiny osob se sluchovým postižením existují určité zbytky sluchu. Naopak pojem „osoba se sluchovým postižením“ označuje celé spektrum poruch sluchu (Freeman, 1992).

„Sluch patří k velmi významným faktorům příznivého vývoje člověka, a proto je jeho ztrāta jedním z nejzávažnějších problémů. Ve spojitosti s řečí tvoří sluch základní prostředek dorozumívání mezi lidmi, a proto se nemūže bez sluchu rozvinout řeč přirozenou cestou. Vznikā bariéra, která odděluje neslyšícího od světa slyšících (Monatová, 1994, s. 89)“.

Zjednodušeně můžeme říci, že čím dříve sluchová vada vznikne a čím později je odhalena, tím více je ohrožen vývoj tohoto jedince. Z tohoto pohledu jsou závažné především vrozené nebo prelingválně vzniklé vady, to znamená takové, které vznikly před ukončením vývoje řeči, tedy asi do 6 let věku dítěte (Horáková, 2011).

První tři roky života dítěte jsou pro rozvoj jeho řečových schopností a výuku jazyka nejkritičtějšími obdobími. Včasná diagnostika sluchové vady je proto velmi důležitá (Potměšil, 2004).

Obor, který se zabývá výchovou, vzděláváním a rozvojem jedinců se sluchovým postižením se nazývá surdopedie. Surdopedie je součástí vědního oboru speciální pedagogiky. Název surdopedie pochází z lat. *surdus* – hluchý a z řeckého *paideia* – výchova. Surdopedie je multidisciplinárním oborem, neboť úzce spolupracuje nejen s ostatními speciálně pedagogickými disciplínami, ale také s obecnou pedagogikou, biologií, sociologií, psychologií, filozofií, lingvistikou a medicínskými obory (Bulová in Horáková, 2011).

Skupina osob se sluchovým postižením je velmi různorodá a nehomogenní. Tato různorodost je dána stupněm a velikostí sluchové ztráty. Je zřejmé, že jiný přístup budeme uplatňovat například v práci i v komunikaci s osobou, která má lehkou nedoslýchavost a s osobou, která je prelingválně neslyšící.

1.1 Klasifikace sluchových vad

„Je-li sluchové vnímání nějakým způsobem narušeno (či zcela znemožněno), užíváme termíny sluchová vada (porucha) a sluchové postižení“ (Souralová, Langer, 2005, s. 11).

Potměšil (2007) se ve své publikaci *Sluchové postižení a sebereflexe* zabývá rozdíly mezi pojmy sluchová vada a sluchové postižení. Uvádí, že termín sluchová vada má spíše medicínský rozměr, jedná se o přesně změřenou míru postižení sluchu. Naproti tomu termín sluchové postižení má psychosociální rozměr. Jedná se o důsledky sluchové vady, které mají vliv na život jedince.

Ke zhoršení nebo ztrátě sluchu dochází v důsledku nejrůznějších poruch. Tyto poruchy postihují zevní, střední a vnitřní ucho, nebo sluchový nerv. Je-li postiženo zevní ucho, pravděpodobně tato porucha souvisí s bloádou zvukovodu. Může se jednat například o nahromadění ušního mazu nebo vniknutí cizího tělesa do zvukovodu, což může vést až k zánětu zvukovodu. Jedná-li se o poruchu, která vznikla ve středním uchu, je nejčastější

příčinou těchto problémů zánět. Pokud se jedná o zánět hnisavý a tyto záněty středního ucha se opakují, nebo jsou špatně léčeny, můžou přejít v chronické problémy a vést až k perforaci bubínku, či k poškození řetězu sluchových kůstek. Poruchy vznikající ve vnitřním uchu mohou být způsobeny například infekcí nebo působením ototoxických látek. Tyto látky působí na naše smyslové buňky jako jed a poškozují je (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

Klasifikace sluchových vad je velmi komplikovaná, neboť sluchových vad existuje velké množství. Obvykle se při klasifikaci sluchových vad vychází ze třech různých hledisek a to podle:

- A) místa vzniku postižení,
- B) období vzniku postižení a *porucha*
- C) stupně postižení (Horáková, 2011).

A) Klasifikace podle místa vzniku sluchové vady

- **Periferní vady**

Převodní poruchy sluchu (conductiva, konduktivní)

Převodní poruchy sluchu vznikají v oblasti vnějšího nebo středního ucha. Dochází k poškození převodního aparátu, čímž je narušen přívod a převod zvuků z okolí. Příčiny převodních poruch sluchu jsou různé. Může se jednat o vrozené i získané postižení, které bývá způsobeno ucpaním či záněty zvukovodu, perforací bubínku nebo vlivem chronických zánětů středního ucha. Při převodní poruše sluchu je zachováno kostní slyšení. Typickým znakem převodní poruchy je také zhoršené vnímání hlubokých tónů a nezměněné slyšení tónů vysokých. Pozitivem převodního typu sluchové poruchy je možnost kompenzovat sluchovou vadu vhodnou kompenzační pomůckou – individuálně upraveným sluchadlem (Monatová, 1994).

Hroboň, Jedlička a Hořejší (1998, s. 25) k převodním poruchám sluchu uvádí: „*Ztráta sluchu obvykle nepřesahuje 60 dB, takže zvuky hlasitější tito lidé slyšet mohou. Proto také právě tyto osoby nejvíce těží z pomoci sluchových pomůcek (sluchadel)*“

Důležité je také zmínit, že převodní vady nemohou samy o sobě vést k úplně hluchotě (Souralová, Langer, 2005).

Percepční poruchy sluchu (perceptiva, sensorineurální porucha)

Percepční poruchy sluchu jsou způsobeny poškozením vnitřního ucha nebo sluchové dráhy. Toto poškození narušuje vnímání neboli percepci zvuku, proto vady percepční (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

Percepční poruchy sluchu mohou být vrozené a dědičné nebo se může jednat o vady získané až po narození. Percepční poruchy sluchu jsou vady, jejichž příčinou je postižení vnitřního ucha. Nejčastěji bývají poškozeny vláskové buňky a bazilární membrána hlemýždě. Poškození může vzniknout v důsledku dlouhodobého pobytu v nadměrně hlučném prostředí nebo vlivem zánětlivých procesů. Percepční poruchy sluchu se projevují především sníženou schopností slyšet vysoké tóny. Při tomto typu poruchy je srovnatelně postiženo kostní slyšení i slyšení vzdušné (Monatová, 1994).

Hroboň, Jedlička a Hořejší (1998) uvádějí, že percepčních vad je mnohem větší množství než vad převodních. Percepční vady jsou také problematické z hlediska diagnostiky i léčby.

Smíšené (kombinované) poruchy sluchu

Percepční a periferní vady sluchu se mohou kombinovat a vznikají tak smíšené poruchy sluchu (Souralová, Langer, 2005).

Nejběžnější příčinou vzniku smíšených vad sluchu je dlouhotrvající zánět středouší, kdy je kvůli bakteriálnímu zánětu porušena funkce vnitřního ucha. K převodní poruše se tak přidruží také porucha percepční (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

• **Centrální vady**

Vady, které postihují korový a podkorový systém sluchových drah nazýváme centrální. Jedná se o komplikované defekty, které způsobují abnormální zpracování zvukového signálu v mozku. Mají různorodé příčiny a jsou obtížně diagnostikovatelné (Šlapák, Floriánová, 1999).

B) Klasifikace podle období vzniku sluchové vady

Období, kdy sluchová vada vzniká má mimořádný význam pro rozvoj komunikačních schopností osob se sluchovým postižením (Slowík, 2010).

Podle období vzniku sluchové vady můžeme sluchové vady rozdělit do dvou skupin. Na sluchové vady vrozené a sluchové vady získané (Horáková, 2011).

- **Vrozené vady sluchu**

Vrozené vady sluchu vznikají během těhotenství (prenatálně vzniklé vady) nebo během porodu (perinatálně vzniklé vady) na základně různé etiologie. Může se jednat například o různé genetické vady, onemocnění matky během těhotenství (toxoplazmóza, léčba matky antibiotiky s ototoxickým účinkem nebo vliv RTG záření). Během porodu také může mnoha komplikacím, které mohou mít za následek poškození sluchu. Jedná se například o protražený porod, nízkou porodní hmotnost dítěte (pod 1500g), asfyxii nebo Rh-inkompatibilitu krve matky a dítěte (Lejska in Horáková, 2011).

V případě, že se jedná o vrozenou sluchovou vadu, která je závažná, je nutné hned od počátku rozvíjet dorozumivací schopnosti dítěte. Tato situace je pro rodinu velmi náročná a obvykle je potřeba vyhledat pomoc odborníků ve střediscích rané péče (Slowík, 2010).

- **Získané vady sluchu**

Získané vady sluchu vznikají až po narození dítěte. Z hlediska vzniku těchto vad a jejich vztahu k vývoji řeči, je můžeme rozdělit na prelingvální vady a postlingvální vady. Prelingvální vady jsou vady, které vznikly před fixací řeči, tedy asi do 6. roku života dítěte. Postlingvální sluchové vady jsou vady, které vznikly až po úplné fixaci řeči, asi po 6. roce života člověka kdykoliv během jeho života (Horáková In Pipeková, 2006).

U osob, u kterých vznikla těžká sluchová vada prelingválně je situace problematická, neboť u nich nedochází k přirozenému rozvoji běžné řeči. Chtějí-li osoby s tímto postižením sluchu rozumět mluvené řeči, musejí se kromě sluchadel spoléhat hlavně na odezírání. Řeč je u těchto osob značně deformována kvůli absenci sluchové kontroly, pro okolí bývá jejich řeč často nesrozumitelná. Na druhé straně osoby, u kterých se těžká sluchová vada projevila až po fixaci řeči mají již na určité úrovni rozvinutou řečovou komunikaci. Výslovnost se může po určité době zhoršovat, neboť jim chybí zpětná akustická vazba, nicméně řeč zůstává pro okolí srozumitelná (Neubauer, 2009).

Na vznik získaných vad sluchu mají vliv infekční choroby dítěte (například zánět mozkových blan, meningoencefalitida a příušnice), dále se jedná o různé úrazy hlavy, poškození mozku mechanického charakteru, opakované hnisavé záněty středního ucha,

působení silné dlouhodobé hlukové zátěže (nad 85 dB), hlučné pracovní prostředí, hormonální a metabolické poruchy a také degenerativní onemocnění (Lejska in Horáková, 2011).

C) Klasifikace podle velikosti sluchové ztráty

Světová zdravotnická organizace (World Health Organization – WHO) stanovila škálu stupňů sluchového postižení podle závažnosti a hloubky sluchové ztráty. Závažnost sluchové ztráty je uváděna v decibelech (dB) (Slowík, 2010).

Velikost ztráty sluchu podle WHO	Název kategorie ztráty sluchu
0 až 25 dB	Normální sluch
26 až 40 dB	Lehké poškození sluchu
41 až 60 dB	Střední poškození sluchu
61 až 80 dB	Těžké poškození sluchu
81dB a více	Velmi těžké poškození sluchu až hluchota

Tabulka č. 1 Klasifikace sluchových vad - škála stupňů sluchových poruch podle WHO (Horáková, 2012, s.15).

Slowík (2010, s. 78) uvádí příklad, který má poskytnout představu o tom, jak hlasité zvuky se kolem nás vyskytují: „zvuk šustícího listí dosahuje zpravidla úrovně cca 20 dB, standardně hlasitý hovor má sílu okolo 60 dB a startující letadlo přibližně 130 dB. Orientačně je možné rozpoznat sluchovou vadu u člověka tehdy, když dobře neporozumí běžné hovorové řeči na vzdálenost větší než 6m“.

Další pojmy, které je třeba pro úplnost uvést a objasnit jsou hluchota, zbytky sluchu, nedoslýchavost, ohluchlost, stařecká nedoslýchavost a tinnitus (ušní šelest).

Hluchota

Hluchota vždy představuje velmi vážné postižení sluchu. Osobě s tímto postižením značně komplikuje komunikaci, neboť znemožňuje přijímat informace pomocí sluchu a komunikovat běžnou řečí. Toto postižení sluchu má vliv na všechny složky osobnosti jedince, který

je odkázán na příjem informací pouze vizuální formou. Hluchota se vyskytuje ve dvou formách – úplná a praktická. Úplná hluchota je typická tím, že jedinec neslyší vůbec nic. U dětí s tímto postižením se spontánně nevyvíjí řeč a není u nich žádná odezva na zvuk. Praktická hluchota je typická tím, že jedinec slyší některé zvuky, avšak to co slyší nestačí k běžnému dorozumívání ani k orientaci v prostředí (Monatová, 1994).

Zbytky sluchu

Pojem zbytky sluchu označuje ztrátu sluchu, která není úplná. Osoba, která má zbytky sluchu slyší některé zvuky až v těsné blízkosti u ucha. Sluchové vnímání je změněno, avšak zbytky sluchu mohou být využity při budování orální řeči (Monatová, 1994).

Nedoslýchavost (hypacusis – hypakuzie)

„Nedoslýchavost se projevuje různě závažným snížením výkonnosti sluchového ústrojí. Je to taková ztráta sluchu, která je způsobena částečným snížením sluchu a komplikuje postiženému dorozumívání“ (Monatová, 1994, s. 93).

Nedoslýchavost je možné rozdělit na lehkou nedoslýchavost, středně těžkou nedoslýchavost a těžkou nedoslýchavost. Lehkou nedoslýchavost může být velmi problematické odhalit. Může trvat poměrně dlouho než si okolí všimne, že osoba špatně rozumí. Lehká nedoslýchavost se projevuje problémy v porozumění především za stížených podmínek například v hlučném prostředí, v divadle nebo za deště. Osoba s lehkou nedoslýchavostí rozumí hlasité řeči na vzdálenost čtyř, ale i více metrů. Osoba se středně těžkou nedoslýchavostí rozumí mluvené řeči, pokud je mluvčí ve vzdálenosti dva až čtyři metry. Porozumění a konverzace zblízka nečiní osobě s tímto postižením problémy. Osoba s těžkou nedoslýchavostí porozumí mluvené řeči na vzdálenost menší než dva metry. Porozumění mluvené řeči zblízka je také narušeno (Monatová, 1994).

Stařecká nedoslýchavost (presbyakuze)

Specifickým typem nedoslýchavosti je stařecká nedoslýchavost. Největším rizikovým faktorem nedoslýchavosti je věk. Zhoršující se sluch u stárnoucích lidí je přirozeným procesem. Stařecká nedoslýchavost se projevuje v oblasti slyšení vysokých tónů (přeslechnou zvuk zvonku nebo zvonění telefonu). Slyšení hlubokých tónů není výrazněji postiženo, proto slyší většinu zvuků dobře (hlasy, zvuk auta). Lidé se stařeckou nedoslýchavostí slyší řeč, ale špatně ji rozumějí. Je to způsobeno tím, že pro rozlišování jednotlivých hlásek jsou

podstatné vysoké tóny, které tyto lidé neslyší. Věk, ve kterém se tyto problémy mohou objevit je individuální (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

Ohluchlost

Ohluchlost je vada sluchu, která vznikla během života jedince. K této vadě došlo až po fixaci řeči – postligválně (po 6. roce života). Řeč u jedince zůstává zachována, avšak je třeba soustavně pracovat na slovní zásobě a provádět trénink odezírání (Potměšil, 2003).

Tinnitus

Tinnitus neboli ušní šelest je velmi nepříjemný jev, který doprovází některé osoby se sluchovým postižením. Jedná se o poškození sluchového orgánu, které se projevuje nejrůznějšími šumy, hučením, pískáním nebo zvoněním. Tinnitus může být dočasný jev, avšak ve většině případů se jedná o trvalý stav, který velmi znepříjemňuje osobám se sluchovým postižením život (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

1.2 Kompenzační a technické pomůcky

Pro potřeby osob se sluchovým postižením bylo vynalezeno mnoho technických a kompenzačních pomůcek, které těmto lidem usnadňují život.

„Kompenzační pomůcky zahrnují široký soubor speciálních zesilovacích elektroakustických přístrojů umožňujících osobám se sluchovým postižením překonat komunikační potíže, které jsou sluchovou vadou způsobeny“ (Horáková, 2011, s. 45).

Sluchadla

Nejvyužívanější kompenzační pomůckou pro osoby se sluchovým postižením jsou individuální zesilovače zvuku neboli sluchadla. Sluchadla umožňují, alespoň do určité míry kompenzovat sluchovou vadu ve vnějším nebo středním uchu. Účelem sluchadel je zesílení zvuku, jsou však využitelná pouze u osob, které mají alespoň nějaké zbytky sluchu (Souralová, Langer in Renotiérová, Ludíková, 2006).

Horáková (2011, s. 46) definuje sluchadla takto: *„Sluchadlo je miniaturní elektroakustický přístroj, jehož účelem je zesílení a modulace zvukového vjemu. Základní součástí sluchadel jsou následující: mikrofon, zesilovač, reproduktor, regulátor hlasitosti, přepínač programů, indukční cívka, příp. Přímý audiovstup“*.

Sluchadel existuje několik typů a můžeme je rozdělit do kategorií podle tvaru a podle

způsobu zpracování akustického signálu. Podle tvaru na krabičková (kapesní), brýlová, závěsná, zvukovodová, boltcová a kanálová. Podle způsobu zpracování akustického signálu na analogová a digitální. Větší sluchadla mají větší výkon na druhé straně sluchadla menší, mohou být zavedena hlouběji do zvukovodu a poskytují tak nositeli přirozenější zvukové vjemy (Souralová, Langer in Renotiérová, Ludíková, 2006).

Krabičková (kapesní sluchadla) jsou největším a v současnosti nejméně používaným typem sluchadel. Hlavními nevýhodami krabičkových sluchadel jsou jejich velikost (připomínají krabičku od cigaret) a také to, že krabička je umístěna v kapse nebo připevně na šaty, což značně zvyšuje nepříjemné šelesty. Výhodou je jednoduché ovládání. Krabičková sluchadla dnes využívají hlavně velmi malé děti (ve věku jeden až dva roky) nebo senioři (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

Brýlová byl oblíbená hlavně v minulosti. Jak již název napovídá, mechanismus sluchadla byl umístěn v obroučkách brýlí, což umožnilo nositeli tohoto typu sluchadel svou vadu úspěšně skrývat. Brýlová sluchadla se vyráběla pro vzdušné i pro kostní vedení (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

Závěsná sluchadla jsou sluchadla, které se zavěšují za boltec ucha a zvuk je do zvukovodu přiveden hadičkou, která má na konci ušní tvarovku. Ušní tvarovka může být vyrobena individuální přímo pro konkrétního nositele nebo může být vyráběna sériově (Potměšil, 1999).

Zvukovodová (nitroušní) sluchadla jsou miniaturní sluchadla, které lze rozdělit podle toho, kam se vkládají. Jedná se o sluchadla boltcová, zvukovodová (ty jsou umístěny do zvukovodu) a sluchadla kanálová (jsou zcela ukryta ve zvukovodu) (Horáková, 2011).

Sluchadla *analogová* fungují tak, že mikrofon zachytí zvuk, který převede do formy elektrického proudu. Elektrický proud je dále předán do zesilovače, kde dochází k zesílení zvuku. Tento signál je následně veden do reproduktoru, kde je opět změněn na zvuk. *Digitální* sluchadla jsou modernější variantou a fungují tak, že akustický signál mění na signál digitální (na binární kód – kombinace čísel 0 a 1). Moderní digitální sluchadla zpracovávají zvuk s důrazem na řeč a potlačují rušivé okolní zvuky (Horáková, 2011).

Kochleární implantát

Zhruba před padesáti lety vědci začali vymýšlet způsob, jak elektronicky stimulovat funkci

nefunkčního sluchového nervu. Podařilo se jim sestrojít kochleární implantát, což je miniaturní zařízení, které umožňuje slyšet zvuky mnoha dospělým i dětem, kteří byli předtím neslyší (Loizou in Cerney, 2007).

„Kochleární implantát je složité elektronické zařízení, které mění zvukové impulsy na elektrické proudy (princip mikrofону). Tyto proudy pak – elektrodou zavedou přímo do hlemýždě – stimulují sluchový nerv. Tak umožňují určitý sluchový vjem, který je však normálnímu sluchovému vjemu pouze podobný, nikoliv totožný“ (Hroboň, Jedlička, Hořejší, 1998).

Kochleární implantát je komplikované zařízení, které je aplikováno do hlemýždě ucha (kochley). Svou činností nahrazuje funkci sluchového nervu, který je nevyvinutý, zničený nebo poškozený (Potměšil, 1999).

Osoby se sluchovým postižením, kterým má být aplikován kochleární implantát jsou pečlivě vybírány, neboť se jedná o složitý a nákladný medicínský postup. Na našem území je aplikace kochleárního implantátu prováděna od poloviny 90. let. Každý rok je tato operace provedena jen několika desítkám osob, proto není počet nositelů kochleárního implantátu v naší republice příliš vysoký (Slowík, 2010).

Kochleární implantace je prováděna osobám, které ohluchly nebo dětem zhruba do šesti let věku, které mají oboustranné těžké postižení sluchu (Horáková, 2011).

Další technické pomůcky pro osoby se sluchovým postižením

Dalšími pomůckami, které umožňují zesílení zvuku jsou kolektivní zesilovací aparatury. Tyto přístroje jsou využívány především při výchovně vzdělávacím procesu. Jedná se především o indukční smyčky a pojítka (Souralová, Langer in Renotierová, Ludíková, 2006).

Dalšími pomůckami pro osoby se sluchovým postižením jsou zařízení, která převádějí zvuk na vibrace nebo světelné signály. Jedná se o světelné zvonky, vibrační a světelné budíky. Nezastupitelnou roli mezi pomůckami má také moderní technika – televize (teletext, skryté titulky) počítače (především internet, multimediální programy) a mobily (Horáková, 2011).

1.3 Socializace a integrace osob se sluchovým postižením do společnosti

Hovoříme-li o integraci a socializaci sluchově postižených osob do většinové společnosti, je třeba nejdříve objasnit základní pojmy týkající se této problematiky. Tedy pojmy socializace, integrace, inkluze a segregace.

Socializace je dnes běžně používaný pojem. Setkáváme se s ním například v oblasti sociologie, pedagogiky, psychologie, a v dalších oblastech.

Podle Edelsbergera (in Renotierová, 2005, s. 9) je socializace (z lat. socialis – družný, společenský): „*v sociálně psychologickém smyslu zapojení individua do lidského společenství po stránce pracovní (výchovné a vzdělávací), společenské a subjektivní (ve smyslu sebeuplatnění a sebeuspokojení)*“.

Sovák (in Janotová, 1996) rozlišoval různé stupně socializace jedince podle míry jeho zapojení do společnosti a podle schopnosti jedince překonat svůj defekt. Integrace pak podle něj byla nejvyšším stupněm socializace, kdy se jedinec stává naprosto nezávislým a samostatným, neboť se zcela zbavil své defektivitu. Po změně společenských poměrů se však začalo na integraci pohlížet z jiného úhlu pohledu. Moderní pojetí integrace spočívá v hodnocení jedince z hlediska jeho schopností. Je třeba posuzovat to, co jedinec dokáže, co zvládá a čemu je schopen se naučit.

„*Výraz integrace pochází z latiny (integr – nenarušený, úplný, celý; integrara - sjednocovat, scelovat). Integrace v širším smyslu je obecně začlenění osob s nějakým znevýhodněním nebo postižením do společnosti. V užším smyslu tento termín vnímáme jako „školskou integraci“, tedy vzdělávání dětí se speciálními potřebami v běžných základních školách*“ (Zikl, 2011, s. 42).

Jesenský ve Sborníku z konference (1998) definuje integraci následovně :

„*Integrace znamená sjednocování postojů, hodnot, chování a směřování aktivit různého druhu. Ovlivňuje jak interpersonální a skupinové vztahy, tak identitu jednotlivců a skupin. Její potřeba vzniká při kontaktu dvou navzájem se odlišujících jevů, situací, postojů nebo aktivit*“ (Jesenský, 1998, s. 23).

Segregaci je možné vnímat jako pojem protikladný k pojmu integrace. Jedná se o stav, kdy jedinec žije mimo intaktní společnost, je z ní zcela vyčleněn nebo se takto vyčleňuje sám (Renotiérová, 2005).

Pojem inkluze je v současnosti často frekventovaným pojmem, avšak není vnímám zcela jednotně. Někdy bývá považován za nadřazený pojem pojmu integrace nebo za nejvyšší stádium socializace. Někdy jsou tyto dva pojmy považovány za synonyma.

Zikl (2011, s. 44) definuje pojem inkluze jako : „*včlenění do společnosti bez předchozího vyčlenění. Jednoduše řečeno, integruje dítě (osobu), která je nějak vyčleněna. Inkluzivní přístup vede k tomu, že daný žák (osoba) není ze společnosti vyloučen nikdy a po celý život je její přirozenou součástí.*

Specifika integrace osob se sluchovým postižením

Nejvýraznějším specifikem socializace osob se sluchovým postižením je především komunikační bariéra, neboť předpokladem úspěšnosti procesu integrace je tedy v první řadě úspěšná fungující komunikace. Osoby s postižením sluchu jsou v této oblasti znevýhodněni, neboť postižení sluchu s sebou nese i postižení v komunikační oblasti, zejména komunikaci pomocí mluveného majoritního jazyka. Tento fakt je jedním z důvodů, proč si osoby se sluchovým postižením vytvářejí vlastní minoritní skupiny, kde mohou bez problémů komunikovat prostřednictvím znakového jazyka (Řeháková in Jesenský, 1998)

Řeháková (in Jesenský, 1998, s. 134) v příspěvku z konference (Integrace znamená dobu), uvádí tři základní okruhy, které je třeba mít na paměti při pokusech o socializaci osob se sluchovým postižením :

- „*socializace neslyšících do společnosti slyšících,*
- *socializace neslyšících do vlastní společnosti neslyšících,*
- *socializace slyšících (např. rodičů) do společnosti neslyšících“.*

Problematická situace nastává v případě slyšících rodičů a neslyšícího dítěte, neboť komunikační bariéra může rozdělovat rodinu a zhoršovat tak vzájemnou komunikaci i vztahy mezi jejími členy. Rodiče spolu s dítětem musí najít vhodný komunikační prostředek, aby mohli rozvíjet vzájemné vztahy a citovou vazbu, což může být někdy velmi problematické (Řeháková in Jesenský, 1998).

Tarcsiová (in Jesenský, 1998) ve svém příspěvku (Pracovné a spoločenské uplatnenie dospelých nepočujúcich) z konferencie uvádza faktory, ktorou môžu spôsobovať osobám se sluchovým postihom problémy pri socializácii do majoritnej spoločnosti. Definovanie týchto oblastí pochádza od troch amerických odborníkov (Stephen J. Larew, Greg Long, Nisha Mittal), ktorí ze svojich pozorovaní vyvodili nasledujúce problematické faktory:

- schopnosť komunikovať,
- schopnosť byť zamestnaný,
- schopnosť samostatného života (bez cudzej pomoci),
- dosiahnutie vzdelania,
- sociálna schopnosť,
- ďalšie rizikové faktory.

Současné pojetí integrace sluchově postižených (i jiných skupin zdravotně postižených) do společnosti není chápáno jako jednostranná povinnost ze strany zdravotně postižených. Nyní je kladen důraz také na spolupráci ze strany intaktní populace. Jedná se především o vytváření vhodných podmínek ze strany majoritní společnosti, které umožní osobám s postižením zapojení do společnosti. Velmi důležitá je informovanost a osvěta většinové společnosti o potřebách osob se zdravotním postižením. Na druhé straně se jedná také o zvyšování sebevědomí osob se zdravotním postižením, které probíhá prostřednictvím výchovy, vzdělávání a rehabilitace (Tarcsiová in Jesenský, 1998).

Budeme-li hovořit konkrétně o osobách se sluchovým postižením, můžeme vymezit určitá „vyrovnávací opatření“, které pomůžou těmto jedincům zapojit se do většinové společnosti. Tyto opatření lze shrnout do následujících oblastí:

Tlumočnické služby

Kvalitní a profesionální tlumočnické služby lze považovat za jedno ze základních opatření umožňující vyrovnání příležitostí pro osoby se sluchovým postižením. Problémem při zajišťování tlumočnických služeb je však nedostatek profesionálních tlumočnicků a také jejich nedostačující finanční i morální ohodnocení. Tlumočnický lze rozdělit na dvě skupiny. První tvoří slyšící děti neslyšících rodičů, které se během svého života bezprostředně naučily znakový jazyk v rodině. K profesi tlumočnicka se většinou tyto děti dostaly tak, že během

dětství a dospívání tlumočili svým rodičům při vyřizování různých osobních záležitostí na úřadech, u lékaře a podobně. Druhou skupinu tlumočnicků tvoří osoby, které nemají mezi svými příbuznými nikoho se sluchovým postižením a znakový jazyk se naučili v kurzech či ve škole. Je však třeba zmínit, že pouhé absolvování kurzů znakového jazyka je pro náročnou profesi tlumočnicka nedostatečnou přípravou. Dále je třeba zmínit, že u nás je funkce tlumočnicka většinou spojena s funkcí sociálního pracovníka, což klade na tuto profesi velké nároky. Sociální pracovník a tlumočnick v jedné osobě musí mít profesionální znalosti znakového jazyka, speciální pedagogiky, psychologie, sociologie, znalosti komunity neslyšících, ale také se musí orientovat v oblasti práva (rodinné právo, zákoník práce, občanské právo, atd.).

Zpřístupnění informací a snadnější dorozumívání

Další důležitou oblastí, která pomáhá vyrovnat příležitosti pro osoby se zdravotním postižením (sluchovým postižením) je oblast zpřístupnění informací. Podle usnesení OSN mají státy povinnost zpřístupnit informace osobám se zdravotním postižením ve všech společenských oblastech ve vhodné formě. Pro osoby se sluchovým postižením to v praktickém životě znamená skryté titulky u televizních pořadů, tvorba a vysílání televizních pořadů určených pro tuto cílovou skupinu (doprovázených skrytými titulky nebo znakovým jazykem), instalace indukčních smyček na veřejných místech (např. kina, nádraží, muzea) nebo také možnost využívání zařízení, která umožňují přenos informací na dálku (např. telefony, faxy, email) za zvýhodněných tarifů. Neméně důležitou součástí tohoto opatření je také vydávání časopisů a knih určeným osobám se sluchovým postižením.

Vzdělání a přístup k vzdělávání

Integrace osob se sluchovým i jakýmkoliv jiným zdravotním postižením do společnosti je dlouhodobý proces, který začíná zhruba v období povinné školní docházky. V této oblasti můžeme pozorovat více různých přístupů. Mezi tyto přístupy patří např. orální metoda, bilingvální přístup, totální komunikace (Horáková, 2011). Podstatné však je, že každý z těchto přístupů, považuje za potřebné zapojení osob se sluchovým postižením do společnosti slyšících.

Zaměstnávání

Zaměstnávání osob se sluchovým postižením je velmi důležitým předpokladem pro pozitivní zapojení této skupiny do společnosti. Zaměstnání s sebou nese výhody jednak

finanční, kdy se zaměstnaná osoba se sluchovým postižením stává nezávislá nebo méně závislá na dávkách státu a jednak výhody sociální, kdy zaměstnání umožňuje vytváření nových sociálních kontaktů na pracovišti (Tarciová in Jesenský, 1998).

1.4 Komunita Neslyšících ve slyšící společnosti

V této části mé diplomové práce, je třeba vysvětlit rozdíl mezi Neslyšícími s velkým „N“ a neslyšícími s malým „n“. Jak uvádí Kosinová (2008, s. 7): „*Neslyšící s malým „n“, popřípadě „d“ - deaf (poukazuje k pohledu medicínskému) a Neslyšící s velkým „N“, popřípadě „D“ - Deaf (poukazuje k pohledu jazykově kulturnímu)*“.

Jak uvádí Marschark (2009) ne každý neslyšící (podle výsledků audiologického vyšetření) se musí nutně také považovat za Neslyšícího z pohledu kultury a jazyka.

Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob definuje neslyšící osoby takto: „*Za neslyšící se pro účely tohoto zákona považují osoby, které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem*“.

Mnoho sluchově postižených, kteří jsou členy minority Neslyšících, se cítí hrdí na svou jedinečnost, která vychází z jejich postižení (Horáková, 2012).

Marschark (2009) se zmiňuje o tom, že komunita Neslyšících má svou vlastní bohatou historii, své vlastní umění, humor a literaturu. Autor přirovnává odlišnou kulturu Neslyšících v USA k vlastní kultuře, kterou mají Afro-američané nebo Hispánci.

Nyní je třeba objasnit pojem komunita. Komunita označuje společenství lidí, které spojují určité společné znaky. Tyto znaky je odlišují od většinové populace (Zima in Kosinová, 2008).

Woll-Ladd (in Kosinová, 2008, s. 13) uvádí základní rysy komunity Neslyšících: „*Neslyšící vytvářejí své komunity na třech základních rysech: hluchota, komunikace a vzájemná podpora*“.

Hluchota jako typický rys komunity Neslyšících odděluje tuto minoritu od slyšící společnosti. Ve většině případů jsou členy této komunity osoby se sluchovým postižením,

avšak do komunity mohou v ojedinělých případech patřit i osoby slyšící (Kosinová, 2008).

Ladd (in Kosinová, 2008) uvádí příklady, ve kterých může být slyšící osoba přijata do komunity. Jedná se například o slyšící děti neslyšících rodičů, slyšící osoby, které si vzaly za manžela či manželku osobu se sluchovým postižením nebo o slyšící osobu, která dlouhodobě pracuje nebo pracovala s komunitou Neslyšících.

Někteří autoři např. Paddenová (in Kosinová, 2008) však uvádějí, že se slyšící osoba nemůže nikdy stát plnohodnotným členem komunity, neboť se nedokáže zcela vžít do situace neslyšícího.

Zajímavé je rovněž zjištění, které uvádí Kosinová (2008, s. 17): *„V rozhovoru s jedním neslyšícím jsem se dozvěděla, že rozděluje komunitu neslyšících na jádro komunity, kam mohou patřit pouze lidé, kteří se jako neslyšící narodili nebo kteří ohluchli před rozvinutím mluvené řeči. Pro komunikaci používají „čistý“ znakový jazyk. Ve vzdálenějších vrstvách od jádra jsou ti neslyšící, kteří sice komunikují znakovým jazykem, ale v situacích, jako je návštěva lékaře, úřadu či při komunikaci s neznámými slyšícími lidmi používají i mluvenou řeč“.*

Komunikace je dalším specifickým rysem komunity Neslyšících. Komunita Neslyšících má svůj vlastní jazyk, který je odlišuje od většinové společnosti – jazyk znakový (v České republice - český znakový jazyk). Znakový jazyk je stejně dokonalý, jako jazyky mluvené. Tento společný jazyk, odlišný od většinového komunikačního systému, činí z komunity Neslyšících jazykovou menšinu. Komunita má rovněž svou vlastní kulturu a historii – jedná se tedy i o kulturní menšinu (Hrubý, 1999).

Vzájemná podpora je posledním typickým rysem komunity, jak jej uvádí Woll-Ladd (in Kosinová, 2008). Vzájemná podpora se projevuje například v náročných situacích, kdy stojí členové komunity při sobě a navzájem se podporují.

Komunita Neslyšících má rovněž svou vlastní kulturu, která se liší od kultury majoritní společnosti.

Freeman (1992) uvádí obecnou definici kultury podle Tylora (1871) : *„je to komplex zahrnující vědění, víru, umění, morálku, zákony, obyčeje a další možnosti a zvyky, které získá člověk jako člen společnosti“* (Tylor in Freeman, 1992, s. 198).

Horáková (2012) uvádí, že termín kultura Neslyšících začal vznikat během šedesátých

a sedmdesátých let minulého století v USA. Zavádění tohoto termínu souvisí se započítáním lingvistických výzkumů znakového jazyka. Průkopníkem v oblasti lingvistických výzkumů znakových jazyků byl především W. Stoke, který se zabýval americkým znakovým jazykem a v roce 1960 vydal publikaci s názvem Sign Language Structure (Struktura znakového jazyka).

Lingvistické výzkumy postupně dokázaly, že je znakový jazyk plnohodnotný komunikační systém. Tento fakt výrazně ovlivnil sebereflexi (sebepojetí) komunity neslyšících v USA. Členové komunity se začali považovat za příslušníky kulturní a jazykové menšiny a snažili se o uznání ze strany většinové společnosti (Macurová in Horáková, 2012).

Velmi důležitou součástí kultury Neslyšících jsou různé volno-časové a společenské aktivity. Jedná se například o plesy, divadelní představení tlumočená do znakového jazyka, profesionální soubor neslyšících herců „divadlo Neslyším“, Miss Neslyšících České republiky apod. Hovoříme-li o kultuře Neslyšících je rovněž třeba zmínit časopis GONG, který je u nás vydáván déle než třicet let a dále také časopis Info Zpravodaj. Česká televize svým vysíláním rovněž přispívá k podpoře kultury Neslyšících. Na programu ČT2 pravidelně vysílá Zprávy v českém znakovém jazyce a Televizní klub neslyšících (Kosinová in Horáková, 2012).

Zájmové organizace, společnosti, spolky a kluby hrají rovněž velmi důležitou roli v oblasti trávení volného času osob se sluchovým postižením. Osoby se sluchovým postižením tráví většinu dne ve slyšícím prostředí, což je jistě velmi náročné. Pohybují se v bilingválním a biculturním prostředí, což sebou může nést řadu problémů a překážek, které musejí osoby se sluchovým postižením každodenně překonávat. Z tohoto důvodu tráví většinou osoby se sluchovým postižením svůj volný čas s osobami se stejným handicapem, neboť v tomto prostředí odpadají bariéry, jak komunikační tak sociální, která je doprovázejí po celý den ve slyšící společnosti. V České republice provozuje činnost zaměřenou na tuto cílovou skupinu velké množství organizací. Jedná se např. o Českou komoru tlumočnicků znakového jazyka, Českou unii neslyšících, Český klub nedoslýchavých HELP, Český klub ohluchlých, Český svaz neslyšících sportovců, Federace rodičů a přátel sluchově postižených, SUKI – Sdružení uživatelů kochleárních implantátů, atd. (Langer, Suralová, 2006).

Internet je rovněž jednou z možností, která poskytuje kultuře Neslyšících široké spektrum volno-časových aktivit. Jedná se například o internetovou televizi pro děti a mládež „WEBlik“, která je provozována od roku 2009. Veškeré vysílání probíhá ve znakovém jazyce.

Co se týče mezinárodních aktivit kultury Neslyšících, nejvýznamnější jsou Deflympiády, divadelní festivaly a mezinárodní konference DeafWay (Horáková, 2012).

Pravidla chování v komunitě Neslyšících

Každá komunita má svá specifická pravidla a způsoby chování, která jsou pro ni typická. Komunita Neslyšících není výjimkou. Tyto pravidla by měl znát každý, kdo přichází s touto minoritou do kontaktu a měl by je respektovat a dodržovat.

Tyto pravidla uvádí Kosinová (2008), které zpracovala podle Kyla (1998) a Vojnarové (2002) :

Doteky a získávání pozornosti

Osoby se sluchovým postižením se vzájemně dotýkají mnohem více, než je zvykem ve slyšící společnosti. Dotek určitým způsobem nahrazuje hlas. Doteky používají osoby se sluchovým postižením k upoutání pozornosti, když chtějí vstoupit do rozhovoru nebo chtějí hovor zahájit. Pro zahájení komunikace či upoutání pozornosti je vhodné dotýkat se pouze určitých částí těla. Ideální je poklepání na rameno či horní část paže.

Přerušování hovoru dvou lidí

V případě, že mezi sebou komunikují dvě osoby znakovým jazykem a třetí osoba potřebuje jednomu z nich něco sdělit, je třeba to provést následujícím způsobem: přichodí se dotkne paže či ramena osoby, se kterou potřebuje mluvit. Otočí se na druhou osobu, naváže s ní oční kontakt a omluví se za přerušování. Poté se otočí k osobě, se kterou chtěl mluvit a zeptá se na co potřeboval. Poté se opět otočí ke druhé osobě a poděkuje.

Upoutání pozornosti pomocí světla

Upoutání pozornosti pomocí světla se používá v případě, chceme-li najednou upoutat pozornost všech osob v místnosti. Toto upoutání se provádí opakovaným zhasnutím a rozsvícením světla. Hromadné upozornění je možné též provést opakovaným dupnutím, kterým se šíří vibrace po místnosti, které upoutají pozornost.

Loučení

Jelikož se na různé kulturní a společenské akce sjíždějí osoby se sluchovým postižením z různých koutů celé republiky trvá jejich zábava i loučení velmi dlouho. Kosinová (2008) uvádí, že jejich loučení může trvat i déle než hodinu.

Stejně jako je důležité znát zvyky a typické chování minority sluchově postižených je třeba také znát chování, které je pro ně nepříjemné nebo nepřijatelné a jako takovému se mu vyvarovat. Mezi takové chování může patřit např. dotýkání se hlavy osoby se sluchovým postižením, nepříjemné a surové poklepání na jejich záda, ale také naopak příliš jemné doteky k upoutání pozornosti. Dále také pokud sedící osoba upoutává pozornost stojícího poklepáním na jeho nohu, nepříjemné je také, pokud stojí mluvčí ve směru odkud přichází světlo, které může nepříjemně oslňovat. Nepřijatelné je rovněž chytání osoby se sluchovým postižením za ruku v průběhu znakování, což znemožňuje komunikaci a dále přerušování očního kontaktu během komunikace (Kosinová, 2008).

Zvyky typické pro komunitu Neslyšících v České republice

- „*Dobrou chut'*“ si přejí teprve ve chvíli, kdy všichni sedí u stolu a to tak, že poklepou pěstí do stolu.
- Při přípitku se dotknou rukou, ve které drží sklenici. Dotyk zde nahrazuje cinknutí skleniček o sebe.
- Mezi sebou se osoby se sluchovým postižením zdraví univerzálním pozdravem, který podle kontextu znamená buď „Dobrý den“, případně „Ahoj“ nebo „Na shledanou“.
- V případě, že se sejdou dva dobří známí, pozdraví se dvěma polibky na tvář.
- Osoby se sluchovým postižením tleskají tak, že zvednou ruce do vzduchu a třepotají s nimi (Kosinová, 2008).

2 Komunikace s osobami se sluchovým postižením

„Komunikaci můžeme z pohledu teorie komunikace chápat jako sociální interakci, v užším smyslu jako jazykové jednání“ (Langer, Souralová, 2006, s. 23).

„Komunikace znamená širokou škálu způsobů kontaktu mezi lidmi, z nichž některé jsou ryze lidské, s jinými se setkáváme i u řady dalších živočišných druhů“ (Slowík, 2010, s. 11).

Komunikace, neboli sdělování informací, dorozumívání se, je součástí našeho každodenního života. Komunikuje slovy, pohyby, výrazem tváře i oblečením. Kdykoliv se setkáváme s lidmi, komunikujeme. Komunikace probíhá od narození po celý život. Ve společnosti však existují také skupiny osob, které mají tuto každodenní komunikaci stíženou. Jedná se především o osoby s různým typem postižení (Kubová, 1999).

Základní podmínkou pro to, aby byla komunikace mezi dvěma lidmi úspěšná je existence komunikační kompetence. Komunikační kompetence je vybavenost vším potřebným pro komunikaci. Jedná se o znalost jazyka, ve kterém komunikace probíhá a schopnost tento jazyk používat. Nástrojem komunikace je řeč a její prostředky jsou jazyky mluvené a znakové. Intaktní slyšící společnost používá jako prostředek komunikace národní jazyk (v mluvené i psané formě). Na druhé straně osoby se sluchovým postižením používají jako komunikační prostředek národní znakové jazyky (u nás český znakový jazyk) (Langer, Souralová, 2006).

Jelikož jsou osoby se sluchovým postižením součástí naší společnosti, je třeba hledat vhodné způsoby dorozumívání, které usnadní či umožní komunikaci mezi slyšící společností a osobami s postižením sluchu. Jedním ze způsobů komunikace je právě český znakový jazyk. Problémem však zůstává, že většina členů majoritní společnosti tento specifický systém neovládá, což vede ke vzniku komunikační bariéry mezi světem slyšících a neslyšících. Dochází k mnoha nedorozuměním a nepříjemnostem. Tento problém se snaží, alespoň částečně řešit velké množství organizací, které poskytují kurzy českého znakového jazyka. Frekventanti těchto kurzů jsou však z velké části studenti vysokých škol, zabývající se problematikou sluchově postižených, nebo rodiče či příbuzní osob se sluchovým postižením. Dalším problémem v komunikaci s osobami se sluchovým postižením může být tendence posuzovat jedince s postižením sluchu, podle jeho schopnosti verbálně se projevat. Toto může vést k tomu, že se slyšící člověk domnívá, že má osoba s postižením sluchu také mentální postižení, což rovněž velmi komplikuje komunikaci.

Způsobů komunikace s osobami se sluchovým postižením existuje několik, přičemž hlavními možnostmi jsou především odezírání, prstová abeceda, znakový národní jazyk (znaková čeština), komunikace prostřednictvím tlumočnicka a český znakový jazyk. V následující kapitole se okrajově zmíním o všech uvedených možnostech komunikace s osobami se sluchovým postižením, přičemž nejvíce prostoru budu věnovat Českému znakovému jazyku.

2.1 Odezírání

Jednou z možností porozumění mluvené řeči je pro osoby se sluchovým postižením odezírání, neboli vizuální percepce řeči, které lze definovat takto: *„Odezíráním nazýváme dovednost jedince vnímat mluvenou řeč zrakem a pochopit obsah sdělení nejen podle pohybů úst, ale i podle mimiky obličeje, výrazu očí a gestikulace. Je to tedy specifická forma vizuální percepce řeči“* (Janotová, 1999, s. 5).

V případě běžné komunikace, kdy vnímáme hlasitou řeč svým sluchem jsme schopni zachytit fonémy a jednotlivé hlásky. Při odezírání odezírání je situace ztížena, neboť jsme schopni zachytit pouze jednotlivé kinémy, což jsou pohyby úst, ke kterým dochází při mluvení (Souralová, Langer, 2005).

Odezírání je velmi obtížné, neboť několik různých fonémů má stejný kiném. Kinémů existuje jen dvanáct (pět pro samohlásky a sedm pro souhlásky). Problematické je také to, že některé hlásky dokonce zcela postrádají kiném (např. „h“ a „ch“). Odezírání ztěžuje také to, že kinémy které jsou vyslovovány izolovaně, vypadají při běžné mluvě jinak, neboť se navzájem ovlivňují (Krahulcová, 2002).

Je třeba zdůraznit, že odezírání je forma vnímání a porozumění mluvené řeči, která nemusí vyhovovat každé osobě sluchovým postižením. Členové intaktní společnosti se většinou domnívají, že každá osoba se sluchovým postižením umí automaticky odezírat, opak je však pravdou. Odezírání vyžaduje určité vlohy a předpoklady, které nelze získat. Pokud však osoba tyto vlohy má, je možné je určitým způsobem rozvíjet. Pro nedoslýchavé osoby, představuje odezírání velmi důležitý doplněk jejich sluchu a usnadňuje jim tak porozumění mluvené řeči. U osob s naprostou absencí slyšení odezírání pro porozumění řeči nestačí. Odezírání je velmi náročná činnost, která je ovlivněna řadou vnějších i vnitřních faktorů (Strnadová, 2001).

Mezi vnější podmínky odezírání můžeme zařadit vzdálenost komunikačních partnerů,

výškovou úroveň při komunikaci (ústa mluvčího a oči odezírajícího by měly být zhruba ve stejné výšce), osvětlení (směr a intenzita světla), artikulace a tempo řeči mluvčího, gestikulace a výraz tváře. Vnější podmínky odezírání, lze do jisté míry ovlivnit a přizpůsobit je tak, aby bylo odezírání, co nejvíce usnadněno. Hovoříme-li o vnitřních podmínkách odezírání máme na mysli podmínky, které zpravidla nelze ovlivnit. Jedná se o osobnostní vlastnosti komunikujících. Řadíme sem především věk komunikujících, jejich znalost daného jazyka a slovní zásobu, aktuální psychický i fyzický stav, schopnost soustředění, únavu, ale také schopnost empatie a předvídání kontextu (Langer, Suralová, 2006).

Holmanová (2002) uvádí faktory, které mohou znesnadňovat odezírání:

- a) Pohybování ruka před obličejem při mluvení.
- b) Neočekávané pohyby hlavou během mluvení.
- c) Chození při mluvení.
- d) Otáčení se z profilu při mluvení.
- e) Mluvení se žvýkačkou v ústech.
- f) Odezírání ztěžují i např. sluneční brýle či vousy.
- g) Šero, únava, rychlý hovor.
- h) Konverzace mezi více osobami najednou.

Dalším úskalím odezírání jsou např. modulační faktory řeči. Pokud vnímáme mluvenou řeč zrakem, nejsme schopni odezřít melodii řeči, dynamiku řeči, změny v intenzitě, změny ve výšce tónu, dvojsmyslnost, přízvuk a rytmus řeči (Romančíková, Schmidtová in Lechta, 2010).

2.2 Vizually motorické komunikační systémy

Český znakový jazyk, znakovaný národní jazyk neboli znakovaná čeština a prstové abecedy patří do skupiny vizually motorických komunikačních systémů. Využití těchto forem manuální komunikace je pro osoby s těžkým sluchovým postižením nutností (Neubauer, 2009).

Znakovaný národní jazyk – znakovaná čeština

Znakovaný národní jazyk neboli znakovaná čeština je definována v zákoně O komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 384/2008 Sb. v § 6 takto: *„Znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky převzaté z českého znakového jazyka.“*

Potměšil (in Kotvová, Komorná, 2008, s. 12) definuje znakovanou češtinu jako: *„systém, který vznikl simultánním tlumočením mluveného projevu do znakové podoby. Čeština je zde dominantním jazykem a každému slovu je přiřazen znak při dodržování pravidel a zásad pro mluvený jazyk“.*

Macurová (2008) uvádí, že znakovaná neboli „do znaků převedená“ čeština je znakový systém, který je umělý. Je to systém, který je závislý na mluveném českém jazyce a který čerpá znaky ze slovní (znakové) zásoby českého znakového jazyka, ale zahrnuje i znaky jiné. Tyto další znaky vytváří, většinou slyšící lidé s cílem zprostředkovat osobám se sluchovým postižením jazyk mluvený a také jeho psanou formu. Dále uvádí, že znakové systémy, do kterých spadá i znakovaná čeština neslouží primárně k intrakulturní komunikaci (komunikace neslyšící s neslyšícím), ale ke komunikaci interkulturní, tedy komunikaci neslyšícího se slyšícím.

Kotvová a Komorná (2008) uvádějí základní rysy, které jsou typické pro znakovanou češtinu:

- Jako nejdůležitější rys znakované češtiny lze označit dodržování slovosledu české věty. Souběžně s tím, jak mluvíme a vyslovuje jednotlivá slova, by měly být prováděny jednotlivé znaky. Každé české slovo je tedy převáděno do znaku a to v takovém pořadí v jakém jsou vyslovovány.
- Dalším typickým rysem znakované češtiny je používání znaků ve většině případů převzatých z českého znakového jazyka. Spolu s těmito převzatými znaky jsou však používány i znaky uměle vytvořené. Tyto znaky byly vytvořeny z důvodu přesného překladu české věty do vizuálně motorické podoby. V českém znakovém jazyce se tyto znaky nepoužívají a proto bývají označovány jako speciální znaky znakované češtiny (český znakový jazyk má také své specifické znaky).

- Mimika tvoří přirozenou součást znakované češtiny, neplní však gramatickou funkci (nenese gramatický význam) jako je to u českého znakového jazyka.

Potencionální uživatelé znakované češtiny jsou především ty osoby se sluchovým postižením, které si osvojili gramatiku a syntax mluveného (českého) jazyka a zároveň ovládají komunikaci pomocí znaků, avšak zcela neovládají gramatiku českého znakového jazyka. Tuto podmínku teoreticky splňují například někteří nedoslýchaví, kteří umějí komunikovat mluveným majoritním jazykem a zároveň zvládají základní komunikaci pomocí znaků na běžné úrovni. Postligválně neslyšící, mohou do této skupiny potencionálních uživatelů spadat také a to za stejných podmínek jako předešlá skupina. Osoby prelingválně neslyšící mohou také tvořit skupinu uživatelů znakované češtiny a to především v případě, kdy ovládají český jazyk na dobré úrovni a chtějí se svým projevem, co nejvíce přiblížit slyšícím, kteří neovládají znakový jazyk na perfektní úrovni a usnadnit tak vzájemnou komunikaci. Značnou skupinou uživatelů znakované češtiny jsou také slyšící lidé, kteří se snaží komunikovat s neslyšícími, ale mají problémy se zvládnutím gramatiky znakového jazyka. Do této kategorie spadají také slyšící rodiče neslyšících dětí (dětí, které mají postižení sluchu se ve většině případů rodí rodičům, kteří jsou slyšící). Je logické, že jakmile rodiče zjistí, že jejich dítě má postižení sluchu, začnou hledat vhodnou formu komunikace s nimi. Někteří rodiče začnou, ve snaze naučit se komunikovat se svým dítětem, navštěvovat kurzy znakového jazyka, avšak ve většině případů rodiče používají znakovanou češtinu, neboť zcela přirozeně zachovávají gramatiku a syntax českého jazyka, který ovládají. Někteří rodiče dětí se sluchovým postižením také věří, že užívání znakované češtiny usnadní dítěti osvojit si mluvený český jazyk. Lingvistické výzkumy však ukázaly opak. Z hlediska dítěte není propojení obou těchto jazyků vhodné. Dítě by mělo být vybaveno dokonalou znalostí alespoň jednoho z jazyků. V této situaci hrozí stav, který Strnadová (in Kotvová, Komorná, 2008) označuje jako „semilingvismus“, kdy si dítě neosvojí ani jeden z jazyků na velmi dobré úrovni. Naučit se ovládat znakovou češtinu je oproti znakovému jazyku mnohem jednodušší, neboť stačí, když se naučíme jednotlivé znaky znakového jazyka, které bude za sebou skládat do vět podle gramatiky českého jazyka. Poslední specifickou skupinou potencionálních uživatelů znakované češtiny jsou osoby se sluchovým postižením i slyšící lidé, kteří považují znakovanou češtinu za nejdokonalejší variantu znakového jazyka (Kotvová, Komorná, 2008).

Český znakový jazyk

Národní znakový jazyk (u nás český znakový jazyk) spadá, stejně jako znakovaná čeština do skupiny vizuálně motorických komunikačních systémů. Znakový jazyk je jazyk přirozený a jeho gramatika je nezávislá na jakémkoliv jiném jazyce (Krahulcová, 2002).

Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob definuje český znakový jazyk takto: „*Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr; a je ustálen po stránce lexikální i gramatické*“.

Výše uvedený zákon dále uvádí, že český znakový jazyk je „*základním komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace*“.

Jak zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob dále uvádí, český znakový jazyk naplňuje základní rysy přirozených jazyků, kterými jsou:

- dvojí artikulace – jednotky, které nesou význam (morfémy/znaky), můžeme rozdělit na menší jednotky (hlásky/parametry znaku), které význam nenesou,
- systémovost – jazyk má povahu systému,
- znakovost – jazyk je systém znaků přístupných smyslům,
- produktivnost – schopnost jazyka vytvářet podle určitých pravidel neomezené množství spojení,
- svébytnost – pomocí jazyka lze vyjádřit minulost, budoucnost, podmínku
- historický rozměr – jazyk se vyvíjí v závislosti na vývoji společnosti,
- kulturní přenosnost – člověk je schopen se jazyk naučit, je to součást kulturního, naučeného chování (Macurová, 2008 ; Kotvová, Komorná, 2008).

Jak již bylo uvedeno výše (v kapitole Komunita neslyšících v naší společnosti) v minulosti nebyl z lingvistického hlediska znakový jazyk považován za jazyk. Zmínky o dorozumívání osob se sluchovým postižením pomocí znaků se však objevily již v dávné historii

(např. ve starých židovských spisech, u Platona, sv. Augustina, v 17. století u Bulwera nebo v 18. století u Diderota). Ve 20. století měl na pojetí znakového jazyka zásadní vliv jazykovědec F. De Saussure, který za základní atributy jazyka považoval arbitrárnost a dvojitý členění. Komunikace osob se sluchovým postižením a prostředky této komunikace (znaky) byly považovány za ikonické (to jsou takové znaky, mezi kterými existuje jistá podobnost mezi formou a významem, jsou to např. česká citoslovce) a nerozčlenitelné, takže nebyly uznávány jako jazyk. Zásadní význam a změnu přinesly až lingvistické výzkumy ve 20. století, především pak práce *Struktura znakového jazyka* W. Stokeya vydaná až v roce 1960. Touto prací byly prolomeny stereotypy týkající se dorozumívání osob se sluchovým postižením a změnil se i celkový pohled společnosti na tuto skupinu. Rozdíly mezi světem slyšících a neslyšících začínají být považovány za přirozenou odlišnost pramenící z odlišné kultury, nikoliv jako handicap či „abnormální“ stav, jako tomu bylo v minulosti (Macurová, 2008).

Dalším typickým rysem znakového jazyka je fakt, že znakový jazyk na rozdíl od většiny mluvených jazyků, nemá svou ustálenou psanou formu. Znakový jazyk lze jednoduše zaznamenávat pomocí moderních technologií jako jsou fotografie a videonahrávky. Problémem však stále zůstává „přepis“ znaků na papír. Studenti znakového jazyka a tlumočníci potřebují vhodným způsobem zaznamenávat znaky. Studenti většinou používají vlastní systém záznamů znaků, který je však často nepřehledný a nesystematický. Výzkumníci, kteří se zabývají znakovým jazykem se snaží najít takový systém přepisu znaků, díky kterému se by se mohli vracet k zaznamenaným datům a svému záznamu rozumět. V České republice byl výzkum českého znakového jazyka zahájen v roce 1993 v Institutu pro neslyšící v Berouně. Zde se výzkumníci zabývali mimo jiné také způsobem zápisu znaků (notace znaku) (Okrouhlíková, 2008).

Macurová (in Okrouhlíková, 2008) uvádí notační systém, který je uveden ve Všeobecném slovníku českého znakového jazyka (Potměšil, 2002):

Tabula	Místo kde je znak artikulován (produkován)	TAB
Designator	Tvar ruky/rukou, která/é artikuluje/jí	DEZ
Orientation	Vztah ruky/rukou k tělu -orientace dlaně -orientace prstů	ORI ORI 1 ORI 2
Hand arrangement	Vzájemná poloha rukou (u dvouručních znak)	HA
Signator	pohyb/y ruky/ rukou	SIG

Tabulka č. 2 Rozložení znaků na jednotlivé části (Potměšil in Okrouhlíková, 2008, s. 19).

Notace znaků českého znakového jazyka je velmi složitá a je využívána především pro lingvistické účely. Může však sloužit také komunitě Neslyšících, neboť jim umožní zaznamenávat a uchovávat znaky pro další generace. Notace znaků je také důkazem historického vývoje znakového jazyka (Potměšil, 2005).

Srovnání českého znakového jazyka a znakované češtiny

Český znakový jazyk a znakovaná čeština mají některé shodné a některé rozdílné rysy. Tyto rysy uvádí Kotvová a Komorná (2008) ve své publikaci Praktický kurz znakované češtiny:

Některé shodné rysy znakované češtiny a českého znakového jazyka

- Český mluvený jazyk má různé obměny, stejně tak má různé varianty také český znakový jazyk i znakovaná čeština.
- Znaky, které jsou užívány v českém znakovém jazyce, jsou geograficky rozdílné. To znamená, že se některé znaky mohou lišit v různých regionech. Vzhledem k tomu, že znakovaná čeština používá znaky českého znakového jazyka, je také ovlivněna těmito regionálními odchylkami.

- Znaky českého znakového jazyka i znakované češtiny můžeme rozložit na jednotlivé komponenty.
- Součástí českého znakového jazyka i znakované češtiny je prstová abeceda, přičemž ve znakované češtině je prstová abeceda více využívána.

Vybrané rozdíly mezi českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou

- Využití prostoru ve znakovém jazyce a ve znakované češtině – znakový jazyk využívá prostor nejen pro vyjádření prostorových vztahů (např. popis osoby, nebo místnosti), ale také k vyjádření gramatických jevů (např. času, osobních a přivlastňovacích zájmen). Vzhledem k tomu, že znakovaná čeština vychází gramaticky z českého jazyka, jsou znaky skládány lineárně za sebe tak, aby dodržely slovosled českého jazyka. Z tohoto důvodu je prostor ve znakované češtině pro vyjádření gramatických významů používat jen omezeně.
- Inkorporace – inkorporace představuje velmi důležitý rozdíl mezi znakovanou češtinou a českým znakovým jazykem. Inkorporace je schopnost, kterou má znakový jazyk. Jeden znak je schopen do sebe včlenit další znak. Ze dvou samostatných znaků tak vznikne jeden znak. Tento znak však v sobě nese význam obou včleněných znaků. Znakovaná čeština inkorporaci nepoužívá.
- Používání klasifikátorů – český znakový jazyk na rozdíl od znakované češtiny používá klasifikátory. Definicí klasifikátorů uvádí Kotvová a Komorná (2008, s. 38), podle Tikovské a Kuchařové: „*Klasifikátory jsou specifickou skupinou prostředků, které jsou rozšířeny v mnoha jazycích znakových i v některých jazycích mluvených. Jsou to prostředky, které se pojí se jménem a které slouží k zařazení předmětu do určité skupiny předmětů, s nějakými společnými nebo podobnými vlastnostmi, jako například tvar, materiál, velikost, tloušťka, uspořádání, obvod či objem*“.
- Nemanuální nosiče významů – znakový jazyk využívá manuální i nemanuální nosiče významu. Manuální nosiče významu jsou pohyb ruky nebo rukou, jejich tvar a postavení. Mezi nemanuální nosiče významu řadíme mimiku (např. chceme-li vyjádřit, že je předmět velký, nafoukneme tváře), pohyby a polohy hlavy, a pozice celé horní části těla. Ve znakované češtině je také využívána mimika, avšak nenes gramatický význam jako znakovém jazyce.

- Frazémy a idiomy – frazém je: „*víceslovné pojmenování, ustálené spojení slov, jehož celkový význam nelze odvodit z významu jeho jednotlivých částí*“ (Kotvová a Komorná, 2008, s. 42). Příkladem frazému může být slovní spojení: spadl mi kámen ze srdce. Ve znakované češtině jsou frazémy znakovány přesně, tak jak jsou v mluvené češtině vyslovovány. Naopak znakový jazyk se drží pouze významu frazému, aniž by jej doslovně překládal (Kotvová, Komorná, 2008).

Prstová abeceda (daktylotika)

Dalším manuálním komunikačním prostředkem, který užívají osoby se sluchovým postižením je daktylní abeceda. Stejně jako znakovaná čeština vychází z českého jazyka. Pojem prstová abeceda je také zakotven v zákoně č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. Tento zákon definuje prstovou abecedu takto: „*Prstová abeceda využívá formalizovaných a ustálených postavení prstů a dlaně jedné ruky nebo prstů a dlaní obou rukou k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy. Prstová abeceda je využívána zejména k odhláskování cizích slov, odborných termínů, případně dalších pojmů. Prstová abeceda v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob*“.

Původ slova daktylotika nebo daktylní abeceda pochází z řeckého slova *daktylos*, které znamená prst. Jedná se tedy o prstovou abecedu. V literatuře se také můžeme setkat s pojmem daktylogie (Uherík, 1990).

Jedná se o : „*modelování písmen pomocí prstů na rukou, které se používá především pro hláskování jmen nebo slov, pro něž neexistuje samostatný znak*“ (Slowík, 2010, s. 82).

Prstová abeceda slouží k vyjádření slov, která jsou nová nebo komplikovaná. Dále se používá k vyjádření názvů měst, či jmen osob. Prstová abeceda tvoří základ pro daktylní řeč. Jedná se o přesné vyjádření písmen, slov a vět vycházejících z původního jazyka (českého jazyka) pomocí hláskování jednotlivých písmen prostřednictvím ruky nebo rukou. Tato forma komunikace nicméně nemůže být považována za hlavní a jediný komunikační prostředek osob se sluchovým postižením. Prstová abeceda má svůj přínos také při rozvíjení písemného projevu dětí se sluchovým postižením. Schopnost dítěte vyjádřit jednotlivá slova pomocí prstové abecedy, může mít pozitivní dopad na jeho písemný projev (Potměšil, 1992).

Uherík (1990, s. 76) uvádí: „*Daktylotika a daktylologie sú synonymné výrazy na označenie systému znakov tvorených rozličnou polohou prstov jednej alebo obidvoch rúk v priestore, ktoré graficky zobrazujú hlásky. Označujú písmená nie zvuky reči, a preto je ich počet rovnaký jako počet daných grafém*“.

Existují různé druhy daktylotiky. Jedná se o prstovou abecedu jednoruční, dvouruční nebo smíšenou. Podoba prstové abecedy není ustálená, proto se prstové abecedy jednotlivých států od sebe navzájem liší. Existuje však mezinárodní prstová abeceda, která vychází z jednoruční americké prstové abecedy (Horáková, 2011).

Jako první publikoval ucelenou jednoruční prstovou abecedu určenou pro osoby se sluchovým postižením Španěl Bonet v roce 1620. Prstové abecedy byly rovněž používány pro dorozumívání slyšících osob. Byla používána například členy mlčenlivých náboženských řádů v Anglii v 18. století. Na začátku 18. století se prstová abeceda stala součástí francouzské metody výuky neslyšících, kterou vymyslel del'Épée. V roce 1963 proběhl ve Stockholmu mezinárodní kongres Světové federace neslyšících. Na tomto kongresu bylo rozhodnuto, že Americký systém prstové abecedy bude přijat jako podklad pro mezinárodní manuální abecedu (Evans, 2001).

2.3 Komunikace prostřednictvím tlumočnicka znakového jazyka

Komunikace prostřednictvím tlumočnicka je pro osoby se sluchovým postižením velmi důležitá, především při komunikaci s intaktní populací. Tlumočnick je zprostředkovatelem, který umožňuje dorozumívání mezi dvěma kulturami (Horáková, 2011).

„Tlumočení můžeme obecně definovat jako převádění jazykové informace z jednoho jazykového kódu do kódu druhého“ (Kotvová, Komorná, 2008, s. 57).

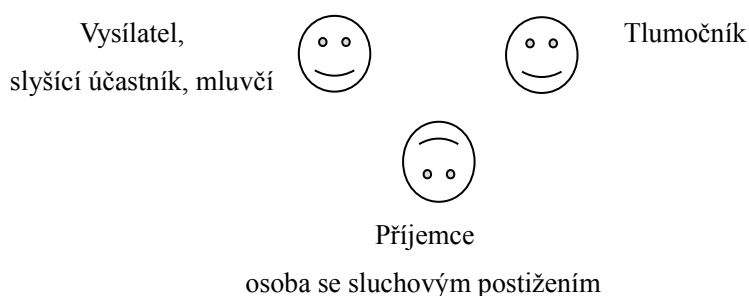
Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob upravuje právo osob se sluchovým postižením na využívání služeb tlumočnicka: *„Neslyšící a hluchoslepe osoby mají při návštěvě lékaře, vyřizování úředních záležitostí a při zajišťování dalších nezbytných potřeb právo na tlumočnické služby zajišťující tlumočení v jimi zvoleném komunikačním systému uvedeném v tomto zákoně“*.

Tlumočení jako sociální služba, je legislativně zakotveno v zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Tento zákon definuje tlumočení v § 56 jako: *„terénní, v některých případech ambulantní, službu pro osoby, které mají poruchu komunikace způsobenou hlavně*

smyslovým postižením, které zamezuje běžné komunikaci s okolím bez pomoci jiné fyzické osoby“.

V tomto zákoně je dále uvedeno, že tlumočnická služba je služba, která je poskytována bez úhrady nákladů (Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách).

Pro úspěšný průběh komunikace, prostřednictvím tlumočnicka je důležité postavení komunikujících. Při ideálním postavení by účastníci konverzace měly vytvořit komunikační trojúhelník (Kohutová in Horáková, 2011).

Obrázek 1. Komunikační trojúhelník (Kohutová in Horáková, 2011).

Kotvová a Komorná (2008) uvádí, že celý proces tlumočení, můžeme rozdělit na následující etapy:

- Receptce – během této fáze dochází k vnímání a dekodování informace v původním jazyce (český jazyk)
- Převod – v této fázi dochází k převodu informace z původního jazyka do cílového jazyka.
- Reprodukce – v poslední fázi tlumočení dochází k prezentaci informace v cílové jazyce (znakový jazyk).

Existují dva základní druhy tlumočení, kterými jsou tlumočení konsekutivní a tlumočení simultánní. Konsekutivní tlumočení znamená tlumočení s časovou prodlevou. Informace jsou předávány po částech a zpětně. Pokud se jedná o tlumočení konsekutivní, mluvčí by měl vždy po určité době udělat přestávku, ve které může tlumočnick přetlumočit sdělení do cílového jazyka. Tlumočnick si může dělat během poslechu poznámky (data, písmena, zkratky). Na druhé straně tlumočení simultánní je tlumočení, s co nejmenší časovou prodlevou. Mluvčí

předkládá informace ve výchozím jazyce a tlumočnický je současně překládá do cílového jazyka (Kotvová a Komorná, 2008).

Tlumočnick by se při své práci měl držet zásad, které stanoví etický kodex tlumočnicků znakového jazyka. Etický kodex, který vydala Česká komora tlumočnicků znakového jazyka je uveden v přílohách.

2.4 Zásady komunikace s osobami se sluchovým postižením

Množství lidí, kteří nemají zkušenosti s komunikací s osobami se sluchovým postižením se domnívá, že nereaguje-li osoba dostatečně rychle a pohotově, musí být nutně méně inteligentní, což je ovšem pouhý předsudek. Typická a přirozená reakce, hovoříme-li s někým, kdo špatně slyší je obvykle zesílení hlasu či křik. U řady osob se sluchovým postižením však ani zesílení hlasu nevede k porozumění. Některé osoby se sluchovým postižením umějí velmi dobře odezírat, měli bychom se tedy vyvarovat vtipkování na jejich účet, i když se domníváme, že nás osoba nemůže slyšet. Tato situace by mohla skončit nepříjemným společenským faux pas. Samozřejmostí je, že komunikujeme-li s člověkem se sluchovým postižením neotáčíme se k němu zády. K řadě chyb při komunikaci dochází také v situaci, kdy komunikujeme se sluchově postižením prostřednictvím tlumočnicka. Nikdy bychom neměli mluvit o osobě se sluchovým postižením ve třetí osobě „o něm“, stojí-li vedle nás. Nevhodné je také snažit se komunikovat pouze s tlumočnickem a snažit se osobu se sluchovým postižením z komunikace vyloučit (Slowík, 2010).

Slowík (2010) uvádí několik pravidel a doporučení, které je vhodné v komunikaci s osobami se sluchovým postižením dodržovat:

- Chceme-li začít komunikovat s osobou se sluchovým postižením, upozorníme ji např. lehkým dotekem.
- Pro komunikaci s osobou se sluchovým postižením je také důležité prostředí, ve kterém komunikace probíhá. Vhodné je konverzovat v klidném a dobře osvětleném prostředí, přičemž by vždy světlo mělo osvětlovat tvář mluvčího, nikoliv odezírajícího.
- Vhodné je také na začátku rozhovoru sdělit osobě se sluchovým postižením téma konverzace. V případě, že se od tématu během rozhovoru oddálíme, měli bychom o tom osobu se sluchovým postižením informovat. Během hovoru bychom si měli

ověřovat zda nám osoba se sluchovým postižením dobře rozumí, případně sdělení zopakovat nebo zvolit jiná slova.

- Během konverzace s člověkem se sluchovým postižením bychom se neměli nikam nevzdalovat nebo se k němu otáčet zády. Nezbytné je udržování zrakového kontaktu. Komunikujeme-li ve skupině, měla by osoba se sluchovým postižením dobře vidět na všechny účastníky konverzace.
- Nezbytné je rovněž odstranit vše, co by mohlo znesnadňovat odezírání a porozumění. Nevhodné je žvýkat, kouřit nebo si dávat ruku před ústa.
- Při komunikaci s osobu neslyšící, nemá smysl zbytečně zvyšovat hlas či křičet. Vhodné je mluvit pomalu a zřetelně artikulovat.
- V komunikaci využíváme svou mimiku a gestikulaci. Pokud máme základní znalosti daktylní abecedy či znakového jazyka, měli bychom je využít a pokusit se tak usnadnit konverzaci.
- Odezírání i tlumočení běžné konverzace je velmi náročnou činností. Poměrně brzy se dostavuje únava a efektivita komunikace klesá. Proto není vhodné s osobami se sluchovým postižením příliš souvisle a dlouho mluvit o složitých tématech.
- Rovněž písemný projev osob se sluchovým postižením se poněkud liší od písemného projevu osob bez sluchového postižení. Psaný projev se projevuje například používáním základních tvarů slov (bez skloňování a časování), vynecháváním předložek a nestandardním slovosledem. Písemná komunikace s osobami se sluchovým postižením by měla být přiměřeně jednoduchá, neboť pro ně někdy může být problematické porozumět našemu obvyklému písemnému vyjadřování.

2.5 Řeč u osob se sluchovým postižením

Na vývoj řeči u osob se sluchovým postižením má základní vliv doba vzniku sluchové vady a její závažnost. Možnost kompenzace sluchové vady sluchadly vytváření rovněž odlišné podmínky. Neubauer (2009, s. 10) k tomuto uvádí : *„lze konstatovat, že trvalé následky od narození vzniklé úplné hluchoty nedokážeme v současnosti překonat. Tyto následky jsou vyjádřeny v malé rozumění jazykovému kódu, porozumění obsahu orálně a písemně vyjadřovanému sdělení“*.

Nedoslýchavé děti nebo děti s částečnou ztrátou sluchu jsou schopny rozvoje jazyka a jeho osvojení většinou přirozenou cestou. Na druhé straně děti, které jsou neslyšící nebo mají vrozenou ztrátu sluchu nejsou ve většině případů schopny osvojit si řeč přirozenou cestou, tak aby jejich řeči rozuměli ostatní. Toto tvrzení uvádí Evans (2001) a jako důkaz předkládá několik výzkumů, které se touto problematikou zabývaly. Mimo jiné uvádí například studii, která proběhla v Británii v roce 1970, kterou provedl Markides. Ve své studii se zaměřil na spontánní řeč neslyšících a částečně slyšících dětí. Jejich řeč zaznamenal a následně ji přehrál osobám, které neměly s řečí osob se sluchovým postižením žádné zkušenosti. Řeč neslyšících dětí byla nesrozumitelná. Více než 80 procent slov bylo rozeznáno špatně. Jako nesrozumitelná nebo velmi obtížně srozumitelná byla označena řeč u dvou třetin dětí neslyšících a částečně slyšících. Podobné zkušenosti ukazují u ostatní výzkumy, které se zabývaly touto problematikou, například Levitt (1976) nebo Conrad (1979).

Neubauer (2009) uvádí přehled a základní charakteristiky řečové komunikace u jednotlivých typů sluchového postižení:

	Úroveň řečové komunikace v sociálním kontaktu s okolím	Potřeba užití manuálního systému znakové řeči
Prelingválně neslyšící	Převážně nedostatečná Prakticky nevyužitá Nízká schopnost odezírání	Znakový jazyk je primárním přirozeným jazykovým kódem Malý rozvoj rozumění jazykovému kódu orální mluvy
Postlingválně ohluchlé děti	Častěji vyhovující Využitelná dle individuální schopnosti odezírání	Znakový jazyk je přirozeným kompenzačním prostředkem
Postlingválně ohluchlé osoby	Většinou na dobré úrovni Může být komplikovaná malým rozvojem odezírání	Znakový jazyk častěji neužívá Obtíže v učení se manuální komunikaci Jazykový kód orální mluvy zůstává primárním kódem
Nedoslýchavé osoby	Většinou na velmi dobré úrovni, odezírání tvoří kompenzační prvek	Znakový jazyk častěji neužívá obtíže v učení se manuální komunikaci Jazykový kód orální mluvy se rozvinul v primární kód

Tabulka č. 3 Úroveň řečové komunikace u jednotlivých typů sluchového postižení (Neubauer, 2009, s. 10).

Sluch je pro rozvoj řeči velmi důležitý, neboť nám poskytuje zpětnou vazbu. Umožňuje nám kontrolovat správnost naší mluvy. Osoba se sluchovým postižením má více či méně tuto kontrolu ztíženou v závislosti na velikosti a typu poškození sluchu. Řeč osob se sluchovým postižením se tak v jistých ohledech liší od řeči slyšících. Nejvýrazněji se sluchová vada projevuje v oblasti narušení respirace (dýchání), fonance (tvorby hlasu) a artikulace (výslovnosti). Jsou tedy zasaženy všechny etapy verbální produkce (Horáková, 2011).

Krahulcová (in Horáková, 2011) dále uvádí popis konkrétních problémů při orální mluvě osob se sluchovým postižením:

- Dýchání osob se sluchovým postižením je změněno hlavně kvalitativně. Typické je špatnou koordinací mezi nádechem a výdechem a také svou neplynulostí. Problémy při artikulaci zapříčiňují také přerušování výdechu.
- Problémy při fonaci (tvorbě hlasu), kterou v případě osob se sluchovým postižením označujeme jako audiogenní dysfonii jsou závislé na stupni a typu sluchové vady a také na době jejího vzniku. Potíže při fonaci se projevují především kolísáním tónové výšky hlasu, kolísáním síly hlasu, monotónností hlasového projevu, změnou barvy hlasu a častými hlasovými vadami.
- Artikulace se u osob s těžkým sluchovým postižením samostatně nevyvíjí. Naučení se správné výslovnosti je závislé na práci logopedů. Hovoříme-li o problémech při artikulaci osob se sluchovým postižením, mluvíme o audiogenní dyslálii (vada výslovnosti některých hlásek) nebo o kopholalii (vadě výslovnosti u postligválně ohluchlých osob).

Pro správný vývoj řeči u osob se sluchovým postižením je nezbytná individuální logopedická péče, jejichž cílem je vytvoření orální řeči. Tato péče probíhá specifickými metodami, kterou jsou založeny především na neporušených funkcích. Při individuální logopedické péči je využíváno zejména zraku a hmatu (Souralová in Horáková, 2011).

Cílem klinického logopeda je rozvinout u dítěte v maximální možné míře funkční komunikaci. Logoped by měl při práci s dítětem či osobou se sluchovým postižením vždy respektovat určité zásady, především pak zásady speciálně pedagogické. Důležitý je individuální přístup (Horáková, 2011).

Klinický logoped se v rámci své péče o děti (osoby) se sluchovým postižením zabývá následujícími oblastmi:

- Vyvození hlasu – logoped se snaží dítě motivovat k používání hlasu hravou formou. Používá k tomu velké množství pomůcek (zvukové a pohybové hračky, počítačové programy). Dítě si může přítomnost zvuku, při mluvení uvědomovat také pomocí hmatu a zraku. Mluvíme-li je možné cítit vibrace především na krku a hrudníku.
- Rozvoj motorických schopností – logoped se snaží rozvíjet hrubou a jemnou motoriku dítěte a také motoriku mluvidel.
- Udržování a navození zrakového kontaktu – dítě se musí naučit navodit a udržovat zrakový kontakt z mluvčím, neboť zrakový kontakt tvoří základ pro odezírání.
- Nácvik reakce na zvuk – součástí logopedické péče je také nácvik reakce na zvuk, později se nacvičuje také reakce na hlas.
- Vyvozování hlásek – na začátku nácvik vyvozování hlásek probíhá pomocí předarikulačních cvičení, kdy dítě napodobuje artikulační pohyby. Těmto cvičením také napomáhají pomocné artikulační znaky.
- Automatizace a fixování hlásek -hlásky se postupně upevňují a dítě si je zafixuje a zautomatizuje. K zafixování hlásek dochází postupně, jedná se dlouhodobý proces soustavné práce (Horáková, 2011).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část mé diplomové práce je zaměřena na účastníky kurzů českého znakového jazyka. Cílem praktické části bylo zmapovat a zanalyzovat, jak vypadá výuka v kurzech (jaké jsou využívány pomůcky, jak obvykle vypadá jedna lekce, kdo v kurzech vyučuje) jací studenti kurzy navštěvují, jak si zaznamenávají nové znaky, jaké jsou jejich důvody k navštěvování těchto kurzů.

Sluchové postižení je v populaci jedno z nejrozšířenějších postižení. Toto postižení s sebou nese problematickou situaci především v oblasti komunikace. Vzniká komunikační bariéra, z důvodu které může být integrace osob se sluchovým postižením do intaktní populace problematickou. Tuto bariéru mohou pomoci překonat kurzy znakového jazyka, které jsou určeny pro slyšící obyvatelstvo. Frekventanti kurzů znakového jazyka ve většině případů pochází z řad studentů (především studentů speciálně pedagogických oborů), kteří v budoucnu předpokládají, že budou pracovat v oblasti, kde se budou setkávat s lidmi se sluchovým postižením.

3 Metodologie výzkumného šetření

3.1 Spolupracující organizace

Organizací, které poskytují a pořádají kurzy českého znakového jazyka je v České republice několik. Ke spolupráci bylo vybráno více institucí, které se touto oblastí zabývají, avšak spolupráce nakonec probíhala pouze s Oblastní unií neslyšících v Olomouci. Oblastní unie neslyšících v Olomouci je občanské sdružení, které sídlí na Jungmannově ulici 25. Oblastní Unii Neslyšících Olomouc je součástí Českomoravské jednoty neslyšících. Českomoravská jednota neslyšících sdružuje nezávislé organizace, které mají vlastní právní subjektivitu. Kromě Oblastní Unie Neslyšících je součástí Českomoravské jednoty neslyšících také Unie neslyšících Brno, Plzeňská unie neslyšících, Spolek neslyšících Břeclav, o.s a Jihlavská unie neslyšících.

Oblastní unie neslyšících Olomouc provádí vzdělávací, kulturní, sportovní a další aktivity sloužícím osobám se sluchovým postižením. Jejich služby jsou určeny nejen samotným osobám se sluchovým postižením, ale také rodičům, či blízkým osobám. Oblastní unie

neslyšících Olomouc své služby poskytuje podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Organizace poskytuje své služby na základě registrace u Krajského úřadu Olomouckého kraje a jsou to tyto služby: tlumočnické služby, základní i odborné sociální poradenství, telefonickou krizovou pomoc, sociální rehabilitaci a sociálně aktivizační služby pro osoby se zdravotním postižením a doplňkové služby (přednášková činnost, vzdělávací akce směrem k osobám se sluchovým postižením i k veřejnosti, kurzy znakového jazyka pro začátečníky i pokročilé, spolupráce při odstraňování komunikačních bariér, volno-časové, vzdělávací a kulturní aktivity, internetová kavárna).

Výzkumného šetření se zúčastnili také frekventanti kurzů ze Zlína, které pořádá Česká unie neslyšících. Komunikace a distribuce dotazníků však probíhala přímo se studenty bez účasti a spolupráce České unie neslyšících.

3.2 Metoda sběru dat

Základní použitou metodou při sběru dat byla kvantitativní metoda dotazníkového šetření. Dotazník byl respondentům předán v tištěné podobě během výuky v kurzech znakového jazyka v Oblastní unii neslyšících Olomouc. Dotazník byl rovněž rozeslán respondentům prostřednictvím emailu. Jednalo se především o respondenty, kteří navštěvovali kurzy znakového jazyka v České unii neslyšících – Zlín nebo o respondenty, kteří již kurzy nenavštěvují a tudíž nemohli být kontaktováni během výuky.

Definici dotazníku uvádí Chráska (2007, s. 163) „*Samotný dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně. Někdy se ve stejném významu jako dotazník užívá termínu anketa*“.

3.3 Postup při sběru dat

Sestavení dotazníku

Pro zpracování praktické části diplomové práce, bylo třeba sestavit dotazník a provést jeho kontrolu. Sestavení dotazníku probíhalo na úplném počátku tvorby mé diplomové práce, neboť sběr dat je obvykle velmi časově náročný. Otázky byly do dotazníku pečlivě vybrány a systematicky seřazeny. Následně byl proveden před-výzkum, během kterého byl dotazník zkontrolován sedmi vybranými respondenty. Po provedení před-výzkumu byl dotazník

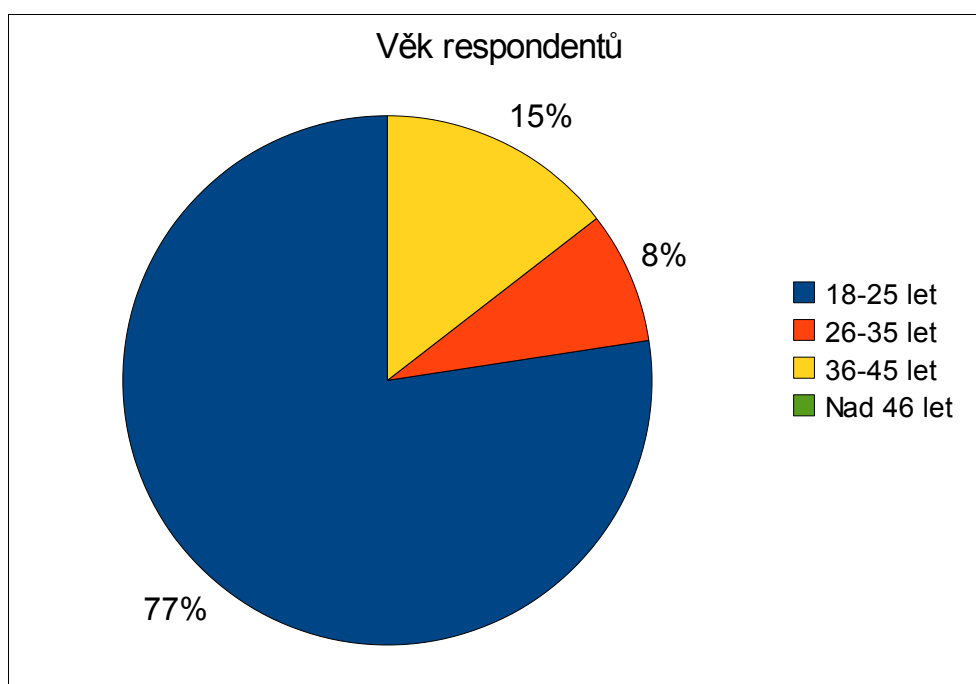
upraven podle připomínek respondentů do finální podoby (viz příloha č. 1). Dotazník obsahuje celkem dvacet dva otázek, přičemž některé otázky jsou uzavřené a některé otevřené. U některých uzavřených otázek bylo možno zaškrtnout více odpovědí, u některých pouze jednu. Tento typ dotazníkového šetření byl zvolen vzhledem k jednoduchosti vyplnění dotazníku a také z důvodu menší časové náročnosti na respondenty.

Průběh šetření – sběr dat

Sběr dat byl zahájen v únoru 2013 a ukončen v dubnu 2013. Šetření bylo uskutečněno během výuky v kurzech českého znakového jazyka nebo prostřednictvím emailové komunikace. Vyplnění dotazníku zabralo respondentům cca 5-6 minut. Dotazníkové šetření probíhalo anonymně a respondenti byli vždy poučeni a informováni o zachování anonymity vůči jejich osobě. Studenti kurzů byli také informováni o tom, že výsledky dotazníkového šetření budou součástí diplomové práce. Vyplnění dotazníku bylo dobrovolné, nicméně žádný z účastníků kurzu neodmítl dotazník vyplnit. Návratnost dotazníku byla tedy 100%.

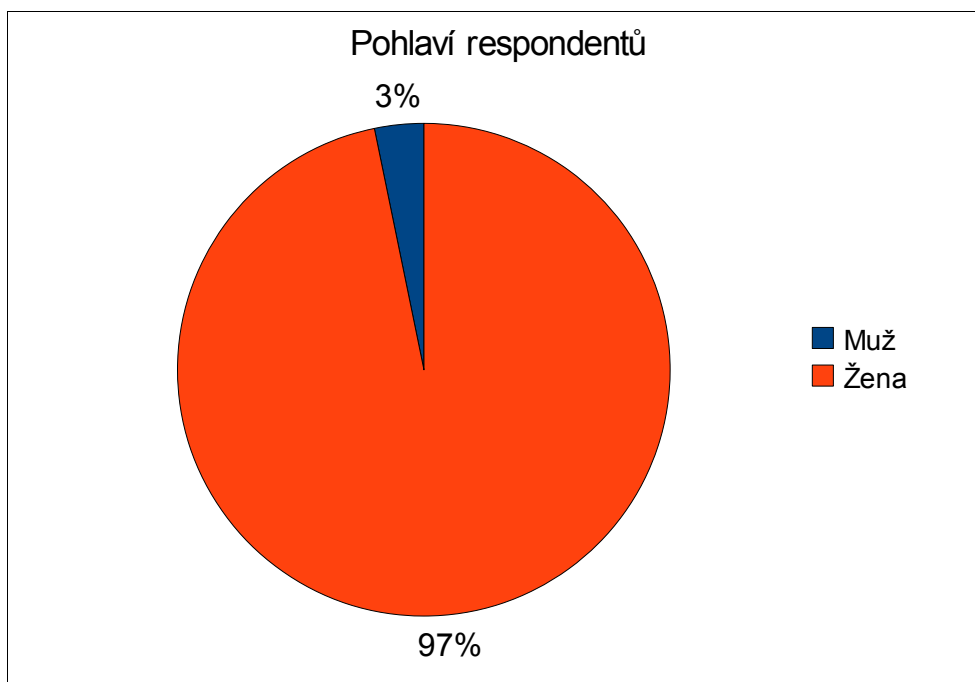
4 Cílová skupina – popis respondentů

Cílovou skupinou dotazníkového šetření byli frekventanti a absolventi kurzů českého znakového jazyka. K získání základních informací o respondentech sloužily první tři dotazníkové položky, které se týkaly věku respondentů, pohlaví respondentů a jejich současného statusu (student, pracující, mateřská dovolená, důchodce, nezaměstnaný). Dotazník vyplnilo celkem 62 respondentů starších 18 let. Následující grafy slouží jako popis cílové skupiny, na kterou bylo dotazníkové šetření zaměřeno.

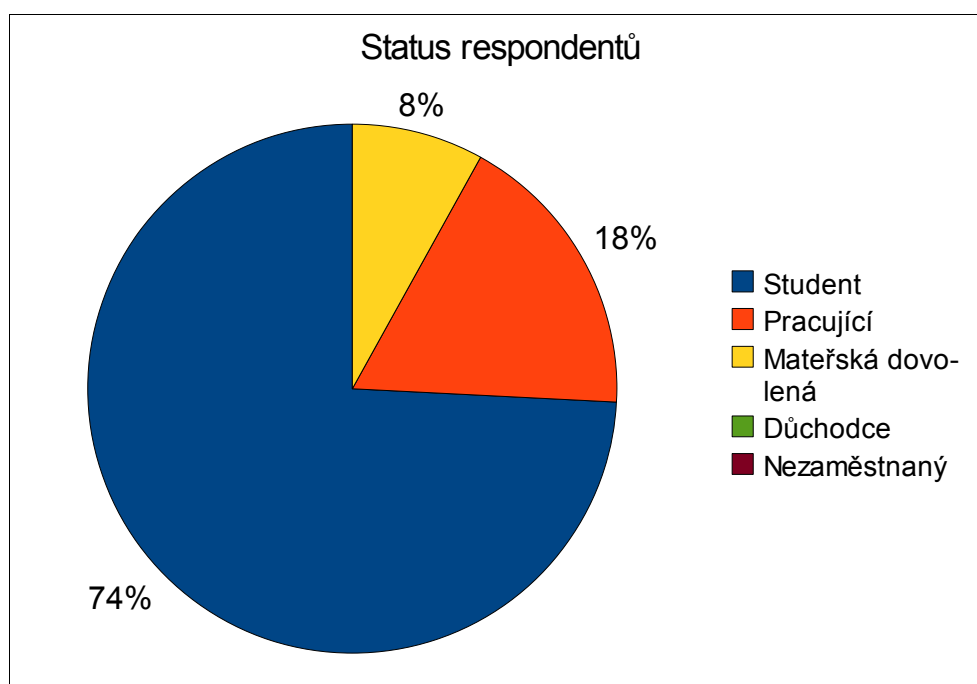
Graf č. 1 – Věk respondentů

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že kurzy navštěvují především respondenti ve věku od 18-25 let. Tato věková skupina tvořila celkem 77% frekventantů kurzů. Z celkového počtu respondentů to bylo 48 osob. Převaha této věkové skupiny souvisí rovněž z grafem číslo 3, který zobrazuje status účastníků kurzů. Jedná se především o studenty a tudíž o osoby mladší 25 let. Osoby ve věku 26-35 let tvořily 8% účastníků kurzu, celkem tedy 5 studentů. Osoby ve věku 36-45 let tvořily celkem 15% frekventantů kurzů, což odpovídá celkem 9 studentům v tomto věku. Ve zkoumané skupině respondentů nebyl ani jeden účastník kurzů starší 46 let.

Graf č. 2 – Pohlaví respondentů

Graf č. 2 zobrazuje zastoupení mužů a žen v kurzech českého znakového jazyka. Z grafu je zřejmé, že frekventanti kurzů jsou především ženy. Ženy tvoří 97% všech účastníků kurzu, celkem se jednalo o 60 studentek. Mužští frekventanti kurzů tvoří pouze 3% studentů, jednalo se jen o 2 muže ze všech respondentů. Důvodem, proč v kurzech znakového jazyka převládají především ženské účastnice kurzů, může být fakt, že speciální pedagogiku (jejíž součástí je surdopedie – obor zabývající se výchovu a vzděláváním osob se sluchovým postižením) studují především ženy. Studentky pak v otázce č. 6 „Proč jste se začal/a učit český znakový jazyk?“ uváděly, že kurzy začaly navštěvovat hlavně kvůli studia. Navštěvováním kurzů českého znakového jazyka si doplňují znalosti, které získaly ve škole.

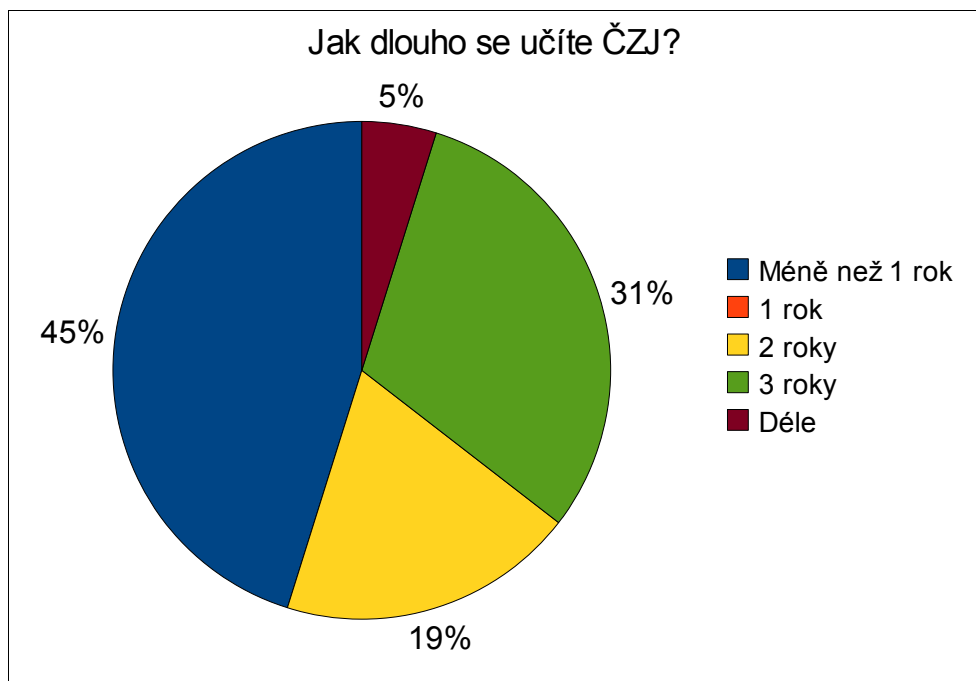

Graf č. 3 – Status respondentů

Z grafu č. 3, který zobrazuje status respondentů vyplývá, že většinu respondentů tvořili studenti (především studenti vysokých škol). Jedná se celkem o 74% frekventantů kurzů tedy 46 osob z celkového počtu. Další skupinou jsou pracující účastníci kurzů, kteří uváděli, že kurzy českého znakového jazyka začali navštěvovat především se zájmu o tento obor případně kvůli toho, že se během své pracovní činnosti setkávají s osobami se sluchovým postižením a chtějí s nimi komunikovat prostřednictvím českého znakového jazyka. Pracující frekventanti kurzů tvořili celkem 18% účastníků, tedy dohromady 11 osob. Ženy na mateřské dovolené byly v kurzech zastoupeny počtem 5 žen, na procenta se jednalo o 8%. Ze zkoumaného vzorku respondentů nebyl ani jeden účastník senior v důchodě a nezaměstnaný.

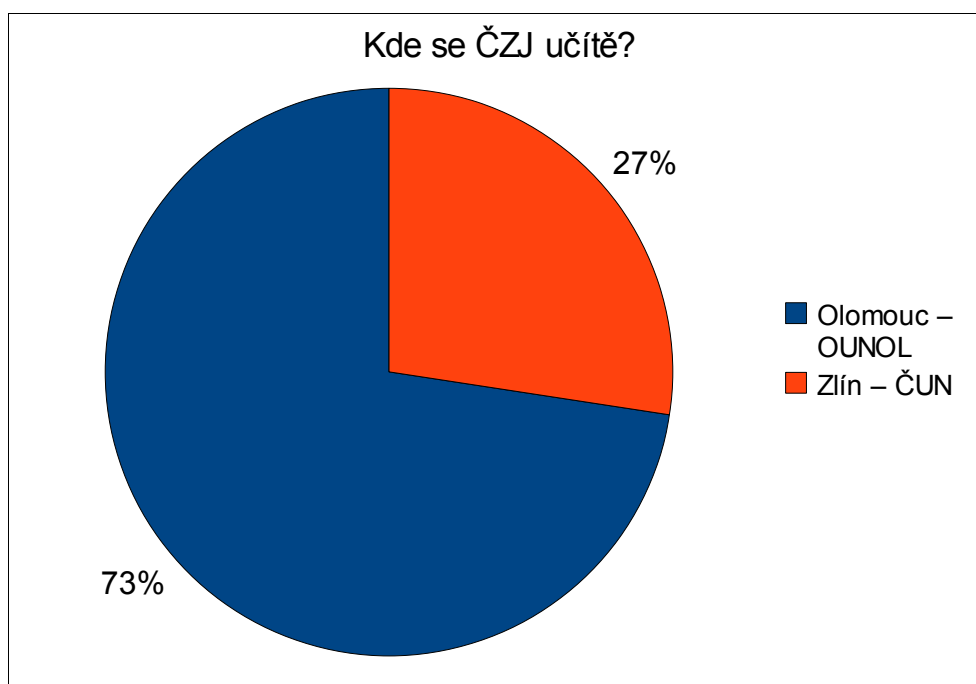
5 Zpracování dotazníku - grafy a výsledky

Následující grafy znázorňují grafické zobrazení výsledků dotazníkového šetření. Pod každým grafem je uveden slovní popis výsledků a upřesnění dat vyplývajících z grafu.

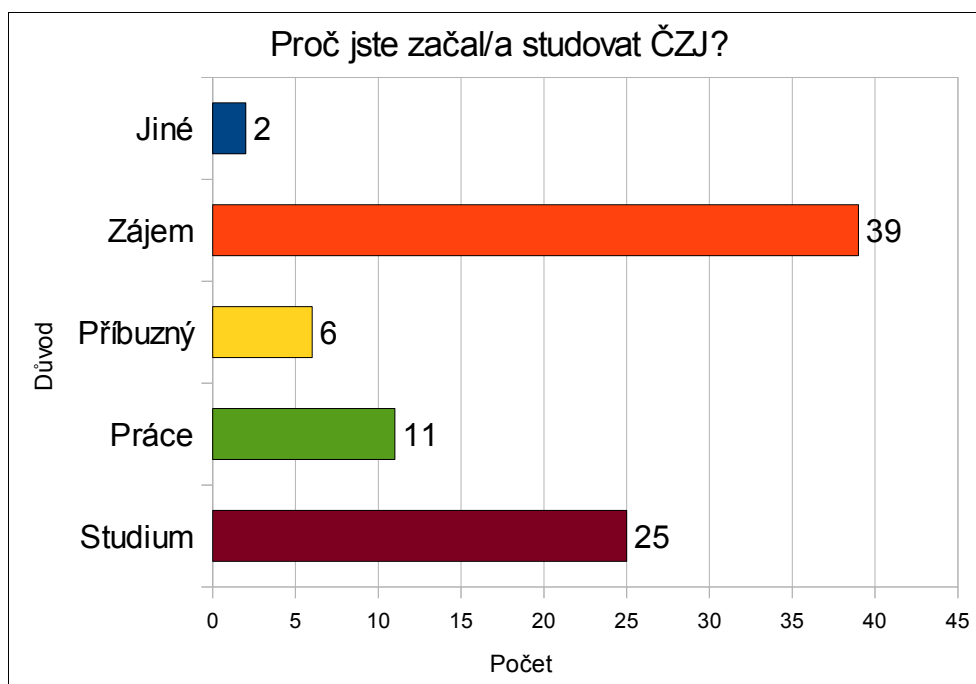
Graf č. 4 Jak dlouho se učíte český znakový jazyk

Tento graf zobrazuje, jak dlouho se respondenti český znakový jazyk učí. Většina respondentů uvádí, že se český znakový jazyk učí méně než rok. Jedná se celkem o 45% dotazovaných, tedy 28 osob ze všech respondentů. Dva roky navštěvuje kurzy celkem 12 respondentů, což představuje 19% z celkového počtu studentů kurzů. 31% respondentů uvádí, že se český znakový jazyk učí 3 roky, celkem se jednalo o 19 osob. Déle než tři roky se český znakový jazyk učí pouze 2 osoby, což představuje 5% procent z celku. Z těchto dvou respondentů jeden uvedl, že se český znakový jazyk učí 4 roky a druhý uvedl: „...cca 20 let ho používám a průběžně se snažím zdokonalovat“.

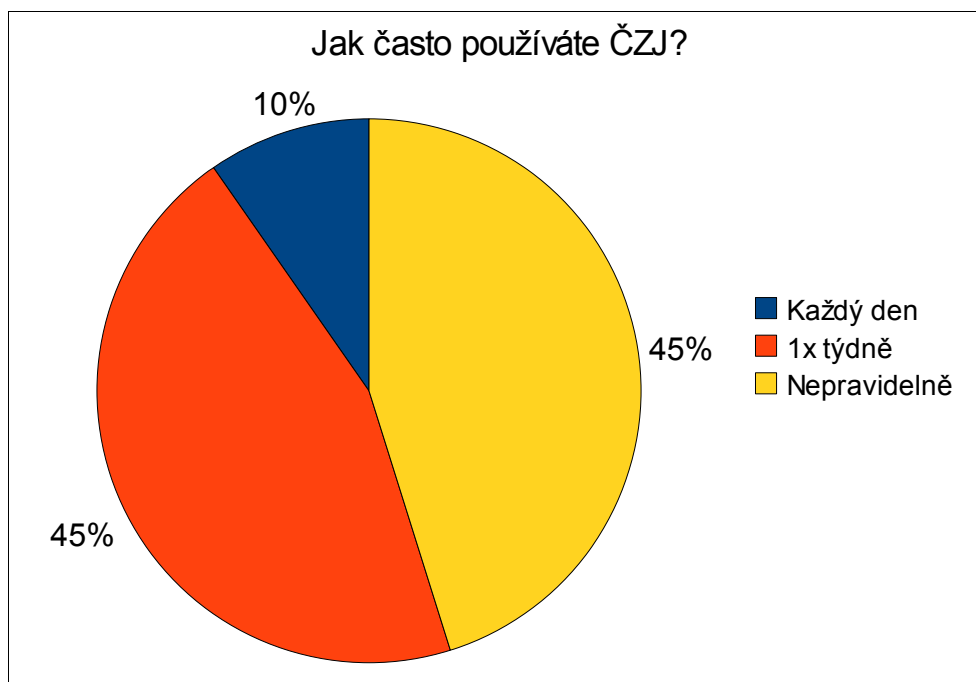
Graf č. 6 Kde se český znakový jazyk učíte?

Výše uvedený graf zobrazuje, kde se studenti kurzů český znakový jazyk učí. Dohromady 73%, což je celkem 45 respondentů navštěvuje nebo navštěvovalo kurzy, které pořádá Oblastní unie neslyšících Olomouc. Kurzy, které probíhaly ve Zlíně a které pořádá Česká unie neslyšících navštěvovalo nebo navštěvuje celkem 27% respondentů, což je 17 osob.

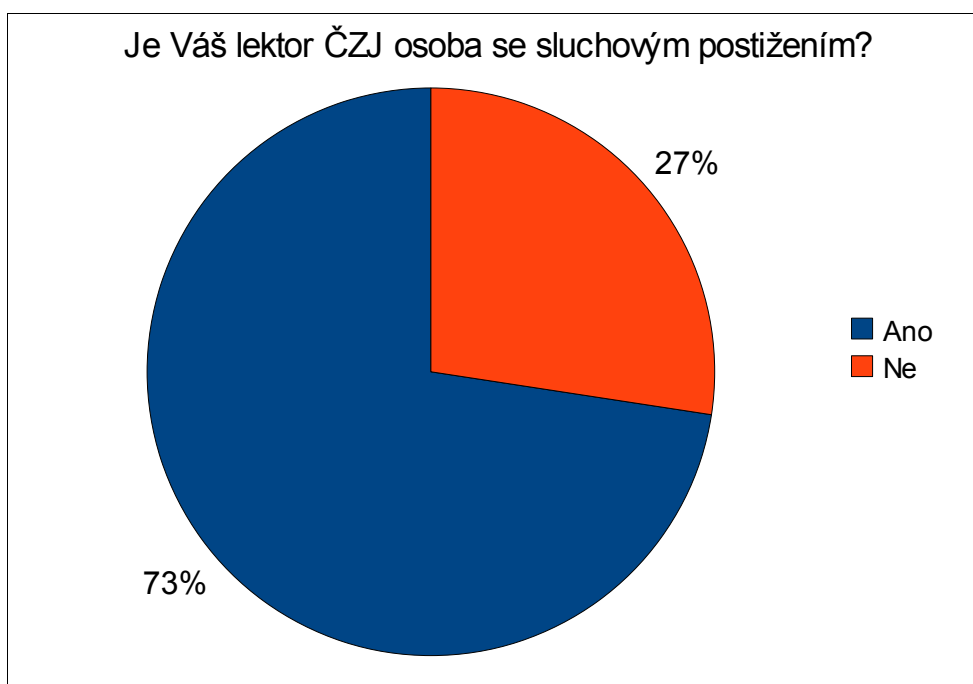
Graf č. 7 Proč jste začal/a studovat český znakový jazyk?

Tento graf zobrazuje důvody, proč se respondenti rozhodli studovat český znakový jazyk. Tato položka v dotazníku umožňovala zaškrtnou jednu nebo více odpovědí. Respondenti nejčastěji uváděli jako motivaci jejich studia znakového jazyka zájem. Tento důvod uvedlo celkem 39 osob. Dalším nejčastějším důvodem bylo studium – kdy si respondenti kurzem rozšiřují znalosti, které získali ve škole. Celkem 25 respondentů uvádí tento motiv. Dohromady 11 osob uvádí, že motivem pro zahájení jejich studia znakového jazyka byla práce. 6 respondentů uvedlo, že začali se studiem znakového jazyka, neboť mají příbuzného/partnera/dítě/ nebo kamaráda se sluchovým postižením a chtějí se s ním dorozumívat pomocí znakového jazyka. Celkem 2 respondenti uvedli jiné důvody, které byly následující: „*Ráda bych zpřijemnila pacientovi už tak pro něj dost stresující nepříjemné setkání s lékařem*“ a „*Aby v řadách policie České republiky byli lidé, kteří dovedou komunikovat s osobami se sluchovým postižením*“.

Graf č. 8 Jak často používáte český znakový jazyk?

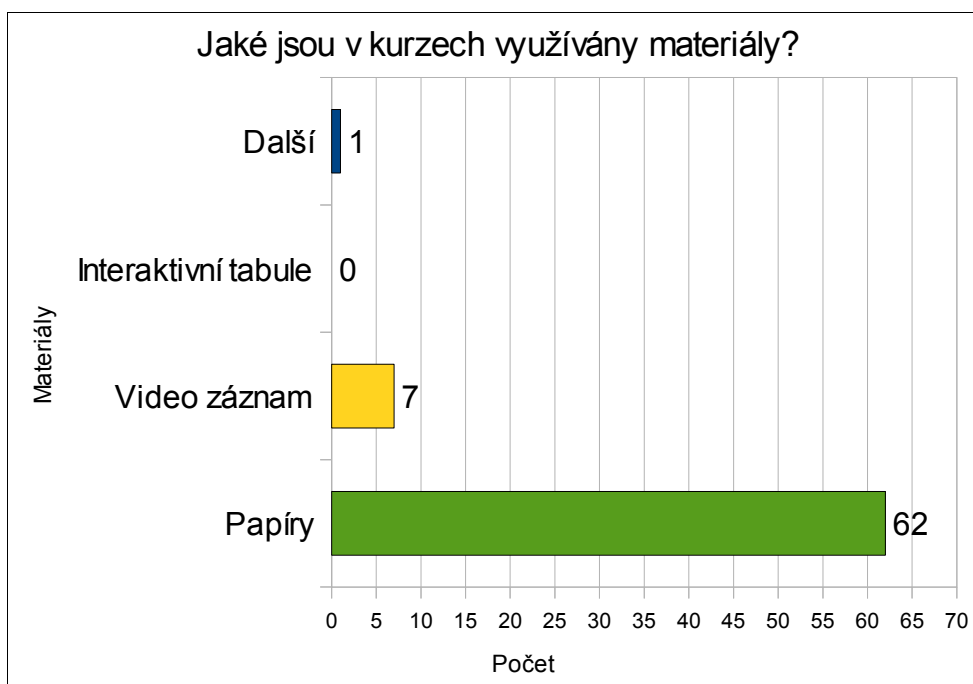
Tento graf zobrazuje jak často frekventanti kurzů používají český znakový jazyk. Nejvíce respondentů uvádí, že používají český znakový jazyk jednou týdně nebo nepravidelně. Obě tyto odpovědi, měly stejnou četnost. V procentech se jedná o 45%, tedy 28 osob u obou možností. 10%, celkem tedy 6 účastníků výzkumu používá český znakový jazyk každý den.

Graf č. 9 Je Váš lektor osoba se sluchovým postižením?

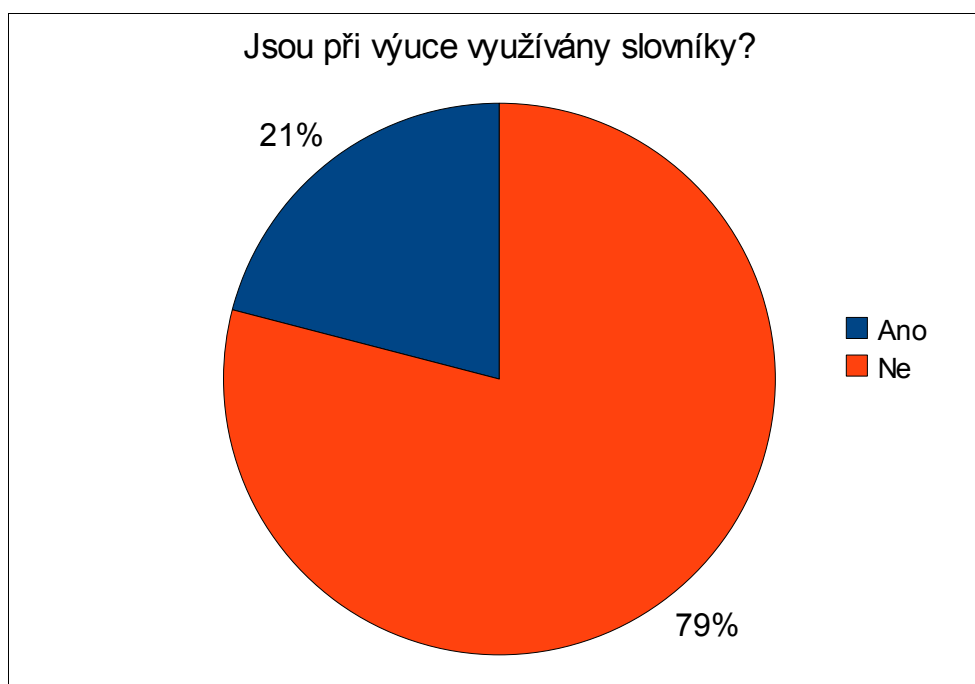
Graf č. 9 graficky zobrazuje, zda v kurzech učí lektoři, kteří mají sluchové postižení či nikoliv. 73% účastníků výzkumu, tedy 45 uvedlo, že jeho lektor je osoba se sluchovým postižením. 27 % respondentů vyučuje v kurzech lektor, který sluchové postižení nemá.

Další položka dotazníku, na kterou studenti odpovídali pouze v případě, že jejich lektor je osoba se sluchovým postižením, byla jaké generace uživatelů znakového jazyka je lektor, který v kurzu vyučuje. Respondenti měli vybrat zda je jejich letor uživatel znakového jazyka první (děti se sluchovým postižením slyšících rodičů), druhé (děti se sluchovým postižením rodičů se sluchovým postižením) nebo třetí generace (děti se sluchovým postižením rodičů se sluchovým postižením a prarodičů se sluchovým postižením). Všichni účastníci dotazníkového šetření odpověděli, že jejich letor je uživatel znakového jazyka první generace.

Graf č. 10 Jaké jsou v kurzech využívány materiály při výuce?

Všichni respondenti, kteří se účastnili dotazníkového šetření uvedli, že jsou v kurzech využívány papírové materiály s jednotlivými lekcemi (slovíčka, cvičení). 7 respondentů uvedlo, že jsou využívány také videonahrávky s jednotlivými slovíčky a cvičeními. Žádný ze studentů nevedl, že by byla při výuce v kurzech využívána interaktivní tabule. 1 účastník šetření uvedl, že jsou používány i další materiály a to: „...*texty na dané téma, které přineseme do výuky*“.

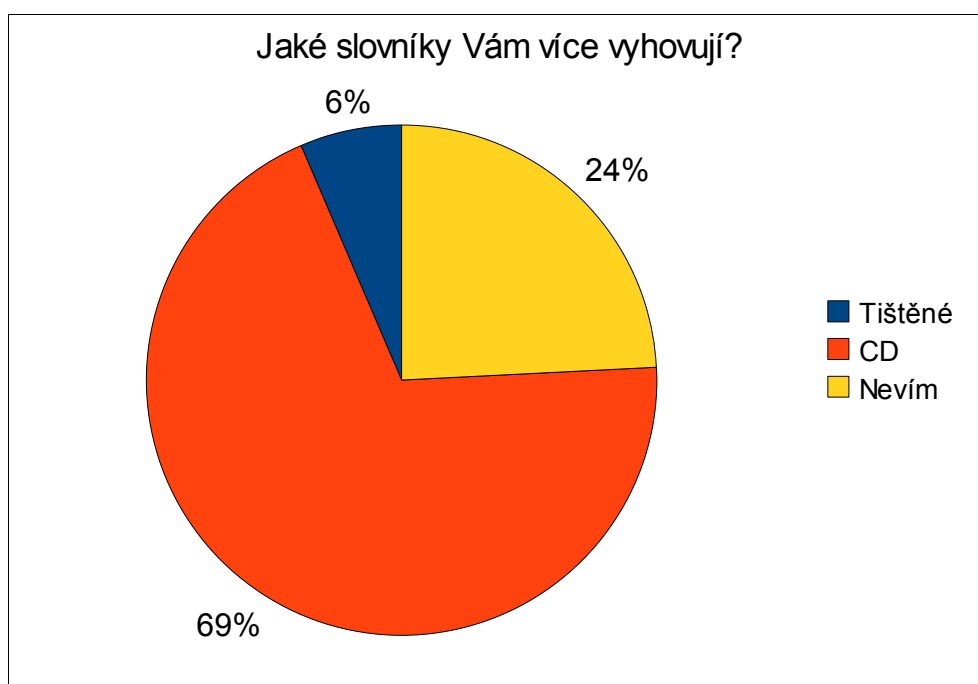
Graf č. 11 Jsou při výuce využívány slovníky českého znakového jazyka?

Většina respondentů celkem 79%, tedy 37 osob odpovědělo, že v kurzech nejsou využívány slovníky českého znakového jazyka. Celkem 21%, tedy 13 respondentů uvedlo, že slovníky znakového jazyka jsou při výuce využívány.

Graf č. 12 Jaké slovníky jsou v kurzech českého znakového jazyka využívány?

Tato položka dotazníkového šetření navazuje na předchozí. V případě, že respondenti odpověděli, že jsou v kurzech využívány slovníky, měly dále uvést o jaké slovníky se jedná. 57% respondentů, tedy 8 osob, kteří odpovídali na tuto otázku odpovědělo, že jsou používány slovníky na CD – videozáznam. Celkem 43% respondentů uvedlo, že jsou využívány slovníky v tištěné podobě. Jednalo se celkem o 6 osob.

Graf č. 13 Jaké slovníky českého znakového jazyka Vám více vyhovují?

Tato položka dotazníkového šetření byla zaměřena na preferenci určitého typu slovníků nezávisle na tom, jaké slovníky jsou využívány v kurzech. Respondenti měli odpovědět, které slovníky preferují, mohou-li si vybrat. Dohromady 69% všech respondentů, tedy 43 osob preferuje slovníky, které je možné shlédnout na CD jako videonahrávku. Celkem 24% respondentů, což odpovídá 15 osobám, nebylo schopno určit, které slovníky jim více vyhovují. Pouze 6% dotazovaných odpovědělo, že preferují slovníky v tištěné podobě.

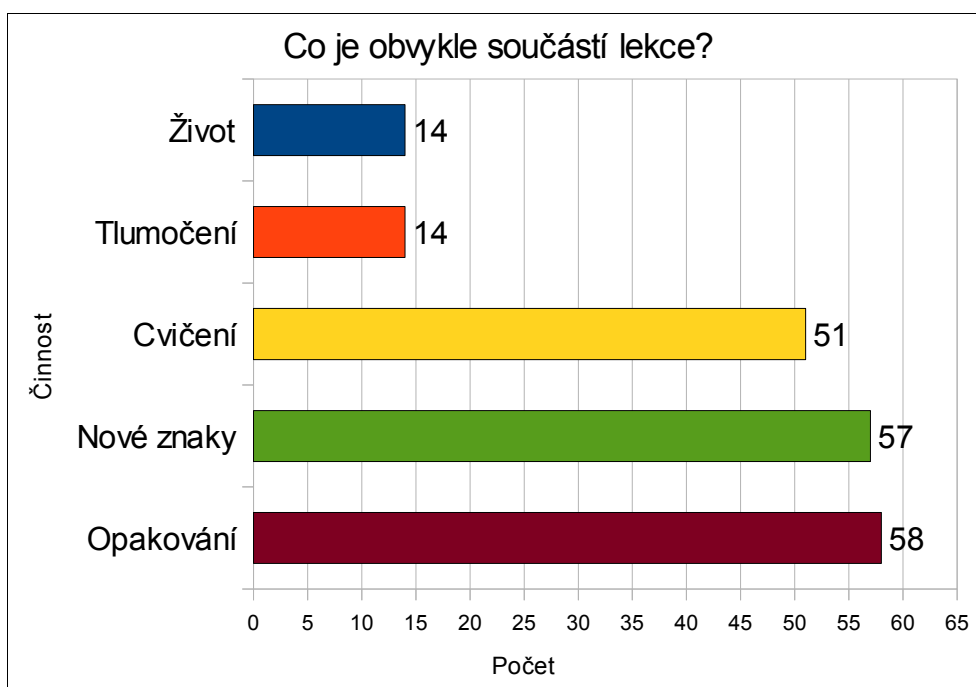
Graf č. 14 Je do výuky v kurzech zařazena prstová abeceda?

Většina respondentů, celkem 97% tedy dohromady 60 dotazovaných uvádí, že do výuky v kurzech je zařazena také prstová abeceda. Pouze 2 dotazovaní, tedy 3% uvedl, že výuka prstové abecedy není součástí kurzů.

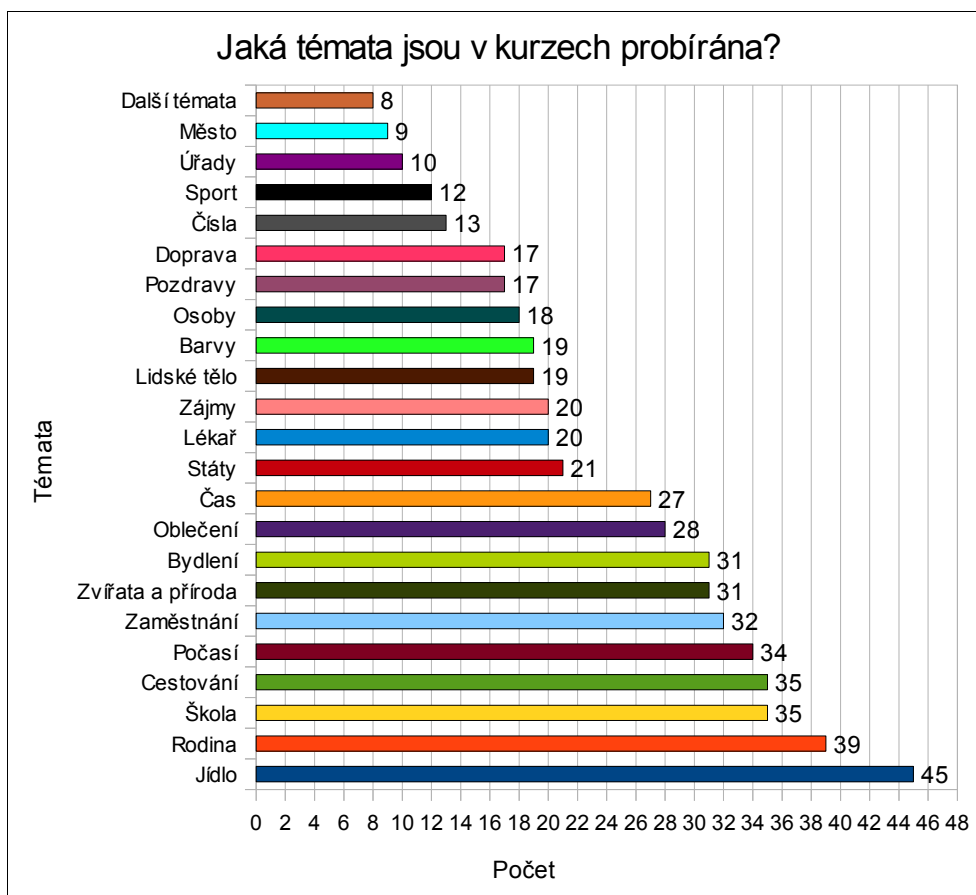
Graf č. 15 Jaká prstová abeceda je zařazena do výuky v kurzech českého znakového jazyka?

Na tuto dotazníkovou položku odpovídali respondenti pouze v případě, že v předchozí otázce uvedli, že je součástí kurzů také výuka prstové abecedy. Většina respondentů, celkem 70%, tedy 42 osob odpovědělo, že v kurzech je učena a procvičována jednoruční i obouruční prstová abeceda. 30% dotazovaných, celkem 18 osob uvedlo, že je v kurzech vyučována pouze obouruční prstová abeceda. Žádný z respondentů nevedl, že by v kurzech byla vyučována pouze jednoruční prstová abeceda.

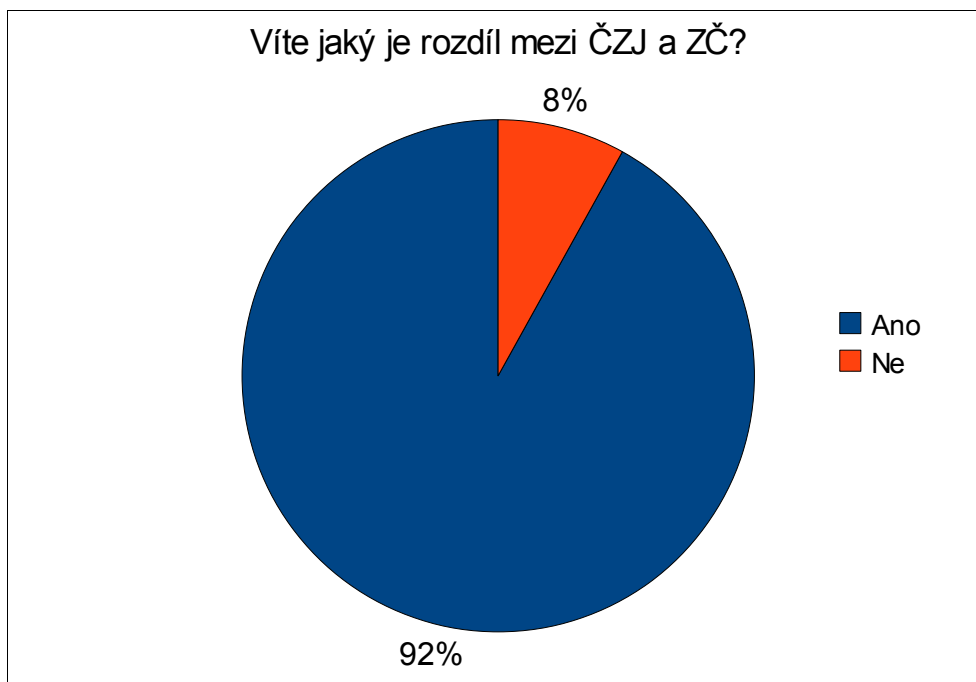
Graf č. 16 Co je obvykle součástí lekce českého znakového jazyka?

Tento graf zobrazuje, co je podle účastníků kurzů obvykle součástí každé lekce. Většina respondentů dotazníkového šetření celkem 58 osob uvedlo, že součástí lekce je obvykle opakování známých znaků. Dohromady 57 osob uvedlo, že součástí lekce je také probírání nových znaků. 51 účastníků výzkumu sdělilo, že součástí lekcí jsou většinou také konverzační cvičení. Pouze 14 respondentů uvedlo, že součástí lekce je také nácvik tlumočení (nácvik tlumočení v kurzech probíhá obvykle až u pokročilých studentů, tedy ve druhém nebo třetím ročníku) a alespoň základní informace o životě a kultuře osob se sluchovým postižením.

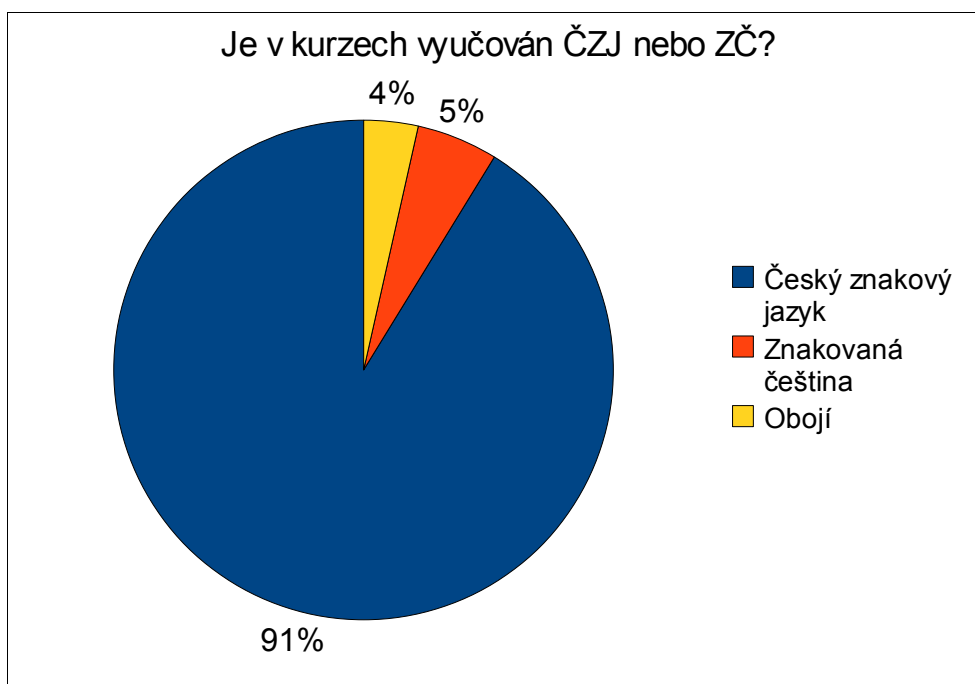
Graf č. 17 Jaká témata jsou v kurzech probírána?

Tento graf zobrazuje jaká jsou podle respondentů v kurzech nejčastěji probíraná témata. Jednalo se o otevřenou položku dotazníku, proto je škála odpovědí velmi široká. Nejvíce dotazovaných osob, celkem 45 uvedlo jako jedno z probíraných témat *jídlo a stravování*. Nejméně respondentů uvedlo jako jedno z vyučovaných témat *město a další témata* jako například *prázdniny, domácnost, obchod, historie, pohádky a můj den*.

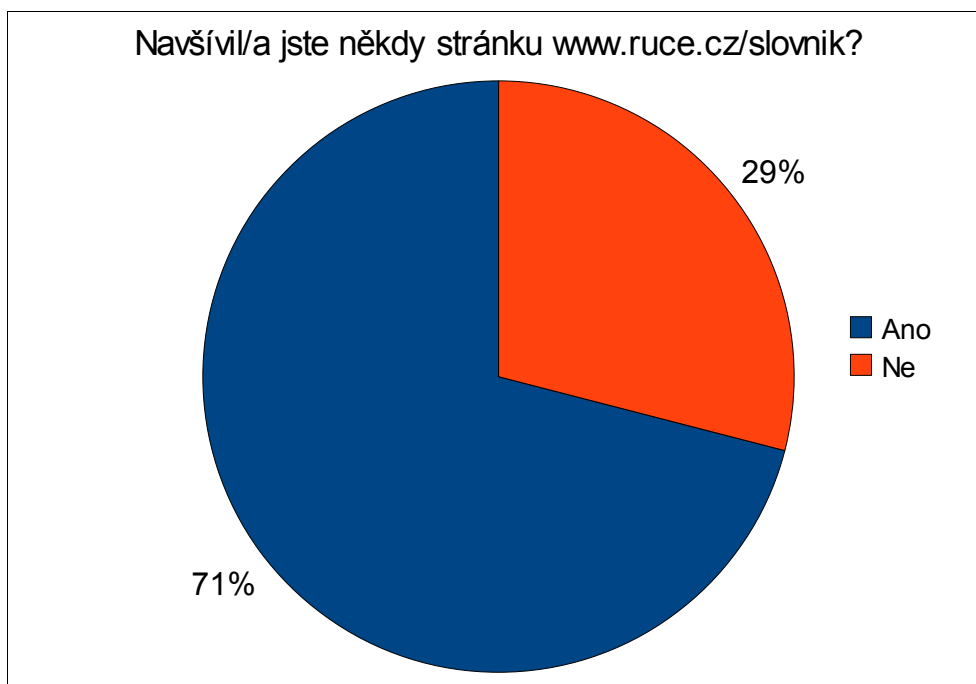
Graf č. 18 Víte jaký je rozdíl mezi českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou?

Většina respondentů, celkem 92%, tedy 57 dotazovaných osob uvedlo, že ví jaký je rozdíl mezi českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou. Pouze 8% účastníků dotazníkového šetření, tedy 5 osob neví, jaký je rozdíl mezi českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou. Tito respondenti, kteří odpověděli, že rozdíl neznají, byli všichni začátečníci – kurzy znakového jazyka navštěvují prvním rokem, proto jim zatím nebyl rozdíl vysvětlen.

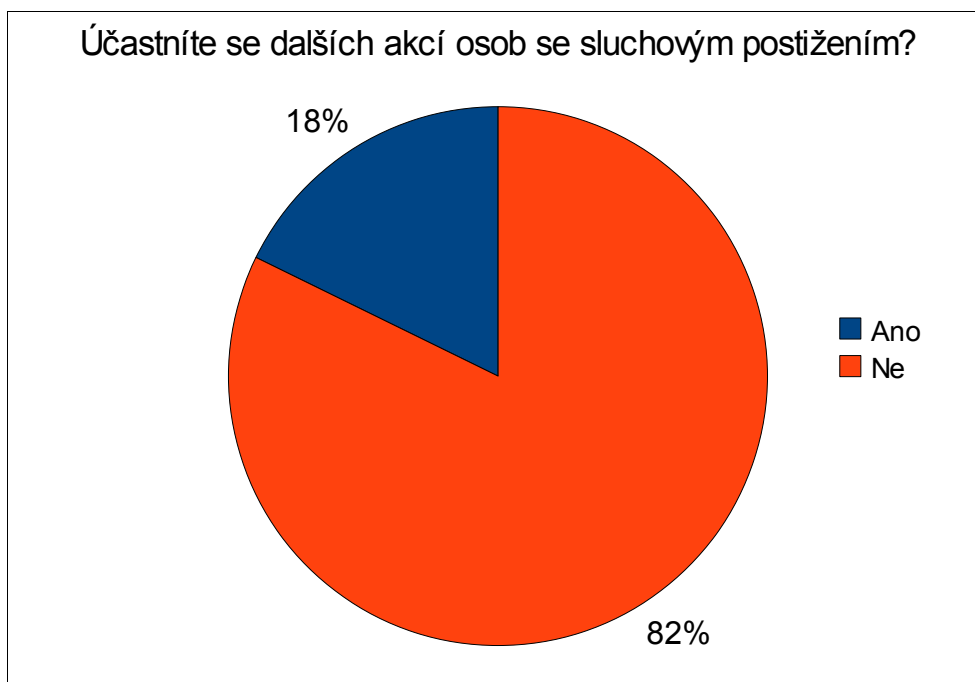
Graf č. 19 Je v kurzech vyučován český znakový jazyk nebo znakovaná čeština?

V případě, že studenti věděli jaký je rozdíl mezi českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou, odpovídali na otázku, co je v kurzech vyučováno. Většina respondentů – 91% tedy 52 dotazovaných osob odpovědělo, že je v kurzech vyučován český znakový jazyk. 5% respondentů, celkem 3 dotazovaní uvedli, že je v kurzech vyučována znakovaná čeština a 4% účastníků šetření, tedy 2 osoby odpověděly, že je v kurzech vyučována znakovaná čeština i český znakový jazyk. Jeden dotazovaný připojil také svůj názor a to tento: „...*lektori často nedostatečně nebo špatně vysvětlí rozdíl mezi českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou. Nevysvětlí jak máme tvořit věty, abychom skutečně používali český znakový jazyk*“.

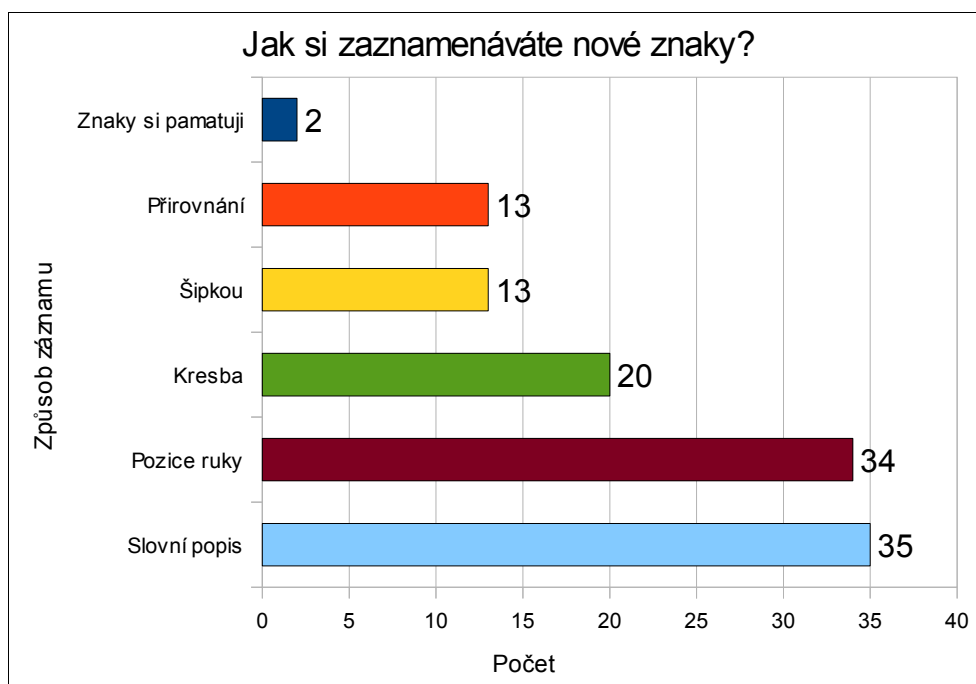
Graf č. 20 Navštívil/a jste někdy stránky www.ruce.cz/slovník, kde je možné shlédnout jednotlivá slovíčka/fráze českého znakového jazyka na videu?

Z celkového počtu 62 účastníků výzkumu uvedlo 44 osob, tedy 71%, že zmíněnou internetovou stránku zná a navštěvuje ji za účelem shlédnutí znaků českého znakového jazyka. Celkem 29% dotazovaných, tedy 18 osob odpovědělo, že tuto stránku nezná a nikdy ji nenavštívilo.

Graf č. 21 Účastníte se kromě kurzů českého znakového jazyka i dalších akcí, kde se setkáváte s osobami se sluchovým postižením?

Pouze 18% účastníků šetření, tedy 11 osob uvedlo, že se kromě kurzů účastní také dalších akcí, kde se setkávají s osobami se sluchovým postižením. 82% respondentů, tedy celkem 51 odpovědělo, že se takovýchto akcí neúčastní a s osobami se sluchovým postižením se setkávají pouze během kurzů.

Graf č. 22 Jakým způsobem si zaznamenáváte nové grafy?

Tato položka dotazníku byla otevřená a respondenti měli odpovídat svými slovy na to, jak si obvykle zaznamenávají nové znaky. Studenti většinou uváděli kombinaci několika způsobů zaznamenávání znaků. Například „...znak si popíšu pomocí papíru s pozicí rukou, popisují si to vlastním způsobem, pomocí toho co mi znak připomíná, často znak nakreslím, nebo využiji šipky pro znázornění směru pohybu, někdy použiji také přirovnání...“. Nejvíce dotazovaných, celkem 35 uvedlo, že si nové znaky zaznamenává slovním popisem, podle toho jak znak vypadá. Druhá nejčtenější odpověď, celkem 34 respondentů, odpovědělo, že si zaznamenávají znaky podle ustálených pozic ruky, které dostali v kurzech jako pomůcku a tyto pozice doplňují svým vlastním slovním popisem. Dohromady 20 respondentů uvedlo, že používají k zaznamenávání znaků jednoduché obrázky. 13 dotazovaných uvedlo, že také používají jednoduchá přirovnání například: „...dělám, jakože míchám vařečkou“ nebo „...hladím se po hrudi“. K vyjádření pohybu, který je při znaku prováděn používá 13 studentů znázornění pomocí šipek. Dva účastníci dotazníkového šetření uvedli, že si znaky nijak nezaznamenávají, neboť si znaky zapamatují z lekcí a v případě, že si chtějí znaky zopakovat a nepamatují si je, najdou si je na webových stránkách nebo na videonahrávce.

6 Diskuze

Dotazníkové šetření bylo zaměřeno na kurzy českého znakového jazyka. Dotazník byl předložen účastníkům těchto kurzů. Cílem praktické části bylo zjistit, jak vypadá výuka v kurzech, kdo v kurzech vyučuje a jací studenti kurzy navštěvují.

Z výsledků šetření vyplynulo, že většina účastníků kurzů jsou ženy ve věku do 25 let. Žádný dotazovaný nebyl starší než 45 let. Frekventanti kurzů jsou většinou studenti nebo pracující, žádný s účastníků výzkumu neuvedl, že by byl nezaměstnaný nebo senior v důchodě.

Téměř polovina respondentů uvádí, že se český znakový jazyk v kurzech učí méně než rok. Další početnou skupinou byli studenti, kteří se český znakový jazyk učí dva roky. Pouze dva dotazovaní uvedli, že se znakový jazyk učí déle než 3 roky, z nichž jeden uvedl, že se znakovému jazyku věnuje cca 20 let.

Respondenti nejčastěji uváděli jako motivaci jejich studia znakového jazyka zájem. Četná byla také odpověď, že motivací k výuce znakového jazyka bylo studium – respondenti si díky výuce v kurzech znakového jazyka rozšiřují své dovednosti a znalosti získané ve škole.

Nejvíce dotazovaných uvádí, že český znakový jazyk používají jednou týdně nebo nepravidelně. Jen velmi malé množství respondentů uvádí, že používají znakový jazyk každý den.

Z dotazníkového šetření rovněž vyplývá, že v kurzech vyučují především lektori se sluchovým postižením, přičemž všichni dotazovaní odpověděli, že jejich lektor je uživatel českého znakového jazyka první generace.

V kurzech jsou využívány především materiály v tištěné podobě s jednotlivými slovíčky a lekcemi. Méně využívanou pomůckou v kurzech jsou slovníky českého znakového jazyka v tištěné podobě, přičemž většina respondentů odpověděla, že preferují slovníky, které je možné shlédnout na CD jako videonahrávku.

Téměř všichni dotazovaní odpověděli, že je součástí kurzů také prstová abeceda. Většina respondentů uvádí, že je v kurzech probírána jednoruční i obouruční abeceda.

Součástí každé lekce znakového jazyka je podle většiny dotazovaných obvykle opakování známých znaků, probírání nových znaků a konverzační cvičení. U studentů pokročilých je

také součástí lekcí nácvik tlumočení.

V kurzech jsou probírány různá témata, studenti nejčastěji uváděli témata běžná pro každodenní život, jako například jídlo a stravování, rodina, škola, cestování, počasí, zaměstnání, příroda atd.

Drtivá většina studentů kurzů uvedla, že ví, jaký je rozdíl mezi českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou. Téměř všichni studenti se také shodují, že v kurzech je skutečně vyučován český znakový jazyk, nikoliv znakovaná čeština.

Nadpoloviční většina dotazovaných zná internetovou stránku www.ruce.cz/slovník a tyto stránky navštěvuje za účelem shlédnutí jednotlivých slovíček a frází z českého znakového jazyka.

Pouze malá část respondentů, se setkává s osobami se sluchovým postižením během jiných akcí než v kurzech znakového jazyka.

Co se týče písemného záznamu nových znaků, nejvíce studentů uvádí, že používají slovní popis, dále záznam pomocí ustálených pozic ruky, jednoduché obrázky, přirovnání a šipky k vyjádření pohybu. Častá je také kombinace všech těchto způsobů záznamu.

ZÁVĚR

Skupina osob se sluchovým postižením je velmi nehomogenní a různorodá skupina osob. Některé osoby se sluchovým postižením preferují při komunikaci odezírání, vizuální systémy komunikace nebo psaní. Jelikož jsou tyto lidé součástí slyšící společnosti je třeba hledat vhodné způsoby komunikace. Jedním z těchto způsobů, může být právě český znakový jazyk, který je v kurzech vyučován a tím šířen mezi intaktní populaci. Účastníci těchto kurzů jsou z velké části studenti hlavně speciálně pedagogických oborů, avšak mezi frekventanty lekcí se našli i tací, kteří studují znakový jazyk jen ze zájmu, nebo proto, že se prostě chtějí naučit komunikovat s osobami se sluchovým postižením a zpříjemnit jim tak komunikaci například na úřadech, u lékaře nebo na policii.

Diplomová práce byla zaměřena na kurzy znakového jazyka a jejich využití v praxi. V teoretické části byla zmapována problematika sluchového postižení se zaměřením na klasifikaci sluchových vad, kompenzační pomůcky pro osoby se sluchovým postižením, socializaci a integraci osob se sluchovým postižením a komunitu Neslyšících žijící ve slyšící společnosti. Další kapitola byla věnována komunikaci s osobami se sluchovým postižením s charakteristikou jednotlivých typů a možností komunikace (vizuálně motorické systémy komunikace, odezírání, řeč u osob se sluchovým postižením, komunikace prostřednictvím tlumočnicka znakového jazyka a zásady komunikace s osobami se sluchovým postižením).

Praktická část práce byla zaměřena na výuku v kurzech znakového jazyka. Snahou bylo zjistit jak probíhá výuka v kurzech, jací studenti kurzy navštěvují a kdo v kurzech vyučuje. Základem praktické části diplomové práce bylo dotazníkové šetření v kurzech českého znakového jazyka. Spolupráce probíhala především s Oblastní unií neslyšících v Olomouci, ale někteří respondenti byli získáni také ze Zlína, kde navštěvují nebo navštěvovali kurzy znakového jazyka v České unii neslyšících. Výsledky praktické části byly zpracovány a vyhodnoceny pomocí grafů a doplněny slovním popisem získaných dat.

SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. CERNEY, Janet. *Deaf education in America: voices of children from inclusion settings*. Washington, D.C.: Gallaudet University Press, 2007, xiv, 218 p. ISBN 15-636-8362-8.
2. EVANS, Lionel. *Totální komunikace: struktura a strategie*. 1. vyd. Hradec Králové: Pedagogické centrum Hradec Králové, 2001, 89 s. ISBN 80-238-7915-4.
3. FREEMAN, Roger. D, Clifton F. GARBIN a Robert J. BOESE. *Tvé dítě neslyší?: průvodce pro všechny, kteří pečují o neslyšící děti*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1992, 359 s.
4. HOLMANOVÁ, Jitka. *Raná péče o dítě se sluchovým postižením*. 1. vyd. Praha: Septima, 2002, 90 s. ISBN 80-721-6162-8.
5. HORÁKOVÁ, Radka. *Surdopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2011, 126 s. ISBN 978-80-7315-225-3.
6. HORÁKOVÁ, Radka. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012, 159 s. ISBN 978-80-262-0084-0.
7. HROBONĚ, Miloslav, Ivan JEDLIČKA a Jaroslav HOŘEJŠÍ. *Nedoslyšavost*. 1. vyd. Praha: Makropulos, c1998, 90 s. Trápí vás--, sv. 5. ISBN 80-860-0313-2.
8. HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslyšavých po jejich vlastním osudu*. 1. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1998, 321 s. ISBN 80-721-6075-3.
9. HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslyšavých po jejich vlastním osudu*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999, 395 s. ISBN 80-721-6096-6.
10. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
11. *Integrace - znamení doby: sborník z odborné konference na počest 50. výročí Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a 50. výročí vysokoškolské přípravy speciálních pedagogů*. 1. vyd. Editor Ján Jesenský. Praha: Karolinum, 1998, 214 s.

- Folia paedagogica specialis, 2. ISBN 80-718-4691-0.
12. JANOTOVÁ, Naděžda. *Odezírání u sluchově postižených*. 1. vyd. Praha: Septima, 1999, 51 s. ISBN 80-721-6082-6.
 13. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Editor Jarmila Pipeková. Brno: Paido, 2006, 404 s. ISBN 80-731-5120-0.
 14. KOSINOVÁ, Barbora. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 61 s. ISBN 978-808-7153-949.
 15. KOTVOVÁ, Miroslava a Marie KOMORNÁ. *Praktický kurz znakované češtiny*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 86 s. ISBN 978-808-7218-266.
 16. KRAHULCOVÁ, Beáta. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 303 s. ISBN 80-246-0329-2.
 17. KUBOVÁ, Libuše, Zuzana PAVELOVÁ a Ivana RÁDKOVÁ. *Znak do řeči*. Praha: Tech-Market, 1999, 87 s. ISBN 80-861-1423-6.
 18. LANGER, Jiří a Eva SOURALOVÁ. *Surdopedie - Andragogika*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 53 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1206-3.
 19. MARSCHARK, Marc. *Raising and educating a deaf child*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, c2009, p. cm. ISBN 978-019-5376-159.
 20. MONATOVÁ, Lili. *Pedagogika speciální*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, 199 s. ISBN 80-210-1009-6.
 21. NEUBAUER, Karel. *Úvod do logopedie sluchově postižených: učební text pro studenty speciální pedagogiky*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, 43 s. ISBN 978-80-7041-755-3.
 22. OKROUHLÍKOVÁ, Lenka. *Notace - zápis českého znakového jazyka*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 133 s. ISBN 97880871539321.
 23. POTMĚŠIL, Miloň. *Prstová abeceda*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1992, 18 s.

24. POTMĚŠIL, Miloň. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2002, 494 s. ISBN 80-716-8800-2.
25. POTMĚŠIL, Miloň. *Čtení k surdopedii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 217 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-0766-3.
26. POTMĚŠIL, Miloň. *Reader to hearing impairment and deaf studies*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 127 s. ISBN 80-244-0904-6.
27. POTMĚŠIL, Miloň. *Sluchové postižení a sebereflexe*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2007, 197 s. ISBN 978-802-4613-000.
28. RENOTIÉROVÁ, Marie. *Základy speciální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, 2 sv. (34, 34 s.). Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1099-02.
29. RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. *Speciální pedagogika*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 313 s. Učebnice (UP Olomouc). ISBN 80-244-1475-9.
30. SOURALOVÁ, Eva a Jiří LANGER. *Surdopedie: studijní opora pro kombinované studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, 46 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1084-2.
31. SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 155 s. ISBN 978-807-3676-919.
32. STRNADOVÁ, Věra. *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění: publikace na podporu Národního plánu vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením*. 2. dopl. vyd. Praha: Helix, 2001, 186 s. ISBN 80-903-0350-1.
33. ŠLAPÁK, Ivo a Pavla FLORIÁNOVÁ. *Kapitoly z otorhinolaryngologie a foniatrie*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998, 85 s. ISBN 80-859-3167-2.
34. UHERÍK, Anton. *Hluchota, řeč, poznání*. Martin: Osveta, 1990, 186 s. ISBN 80-217-0153-6.
35. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 1. vyd. Editor Viktor Lechta. Praha: Portál, 2010, 435 s. ISBN 978-80-7367-679-7.
36. ZIKL, Pavel. *Děti s tělesným a kombinovaným postižením ve škole*. 1. vyd. Praha:

Legislativní zdroje

1. Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob ve znění pozdějších předpisů.
2. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů.

Internetové zdroje

1. *Etický kodex Komory* [online]. © 2010 - 2013 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/file/27601/Etick%C3%BD%20kodex%20tlumo%C4%8Dn%C3%ADk%C5%AF%20Komory.pdf>
2. Technologické prostředky ke kompenzaci sluchové ztráty. *UNIVERSAL LEARNING DESIGN: INOVACE INTERPRETAČNÍCH A KOMUNIKAČNÍCH SLUŽEB* [online]. © 2010 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www2.teiresias.muni.cz/comin/kurz-komunikace-se-sluchove-postizenymi/technologicke-prostredky-ke-kompenzaci-sluchove-ztraty>
3. *Oblastní Unie Neslyšících Olomouc* [online]. 2013 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www.ounol.cz/>
4. Prstová abeceda pro dvě ruce. *SIGN: Jazykové a vzdělávací studio* [online]. © 2010 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www.sign-studio.cz/prstova-abeceda/>
5. *Ruce* [online]. 2004-2013 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://ruce.cz/>
6. *Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením* [online]. 1993 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www.nrzp.cz/dokumenty/zahranicni/pravidla.doc>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Dotazník

Příloha č. 2 – Etický kodex

Příloha č. 3 – Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob

Příloha č. 4 – Obouruční prstová abeceda

Příloha č. 5 – Jednoruční prstová abeceda

Příloha č. 6 - Sluchadla

Příloha č. 1 – Dotazník

Dobrý den,

jsem studentkou Speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Studuji navazující magisterské studium. Pracuji na své diplomové práci s názvem Kurzy znakového jazyka a jejich využití v praxi. Práci zpracovávám pod vedením paní doc. PhDr. Evy Souralové, Ph.D.. Tímto bych Vás chtěla poprosit o vyplnění krátkého dotazníku, který mi při zpracování mé práce velice pomůže. Předem děkuji za Váš čas.

Zuzana Jurečková

Dotazník k diplomové práci

Prosím, Vaši odpověď zakroužkujte

1 Věk

- a) 18-25 let
- b) 26-35 let
- c) 36-45 let
- d) Nad 46 let

2 Pohlaví

- a) Žena
- b) Muž

3 V současné době jsem:

- a) Student
- b) Pracující
- c) Na mateřské dovolené
- d) Důchodce
- e) Nezaměstnaný

4 Jak dlouho se učíte český znakový jazyk?

- a) Méně než 1 rok
- b) 1 rok
- c) 2 roky
- d) 3 roky
- e) déle (vypište prosím, jak dlouho).....

5 Kde se český znakový jazyk učíte? (město a organizace)

.....

6 Proč jste se začal/a učit český znakový jazyk?

- a) Kvůli studiu (kurzem si doplňuji znalosti ze školy)
- b) Kvůli práci
- c) Mám příbuzného/partnera/dítě/kamaráda se sluchovým postižením
- d) Ze zájmu
- e) Jiné důvody (prosím vypište, o jaké důvody se jedná)

.....

7 Jak často používáte český znakový jazyk?

- a) Téměř každý den
- b) Jednou týdně
- c) Nepravidelně

8 Je Váš lektor českého znakového jazyka osoba se sluchovým postižením?

ANO

NE

9 Pokud je Váš lektor osoba se sluchovým postižením, jaké generace uživatelů českého znakového jazyka je?

- a) první generace (děti se sluchovým postižením slyšících rodičů)
- b) druhé generace (děti se sluchovým postižením rodičů se sluchovým postižením)
- c) třetí generace (děti se sluchovým postižením rodičů se sluchovým postižením a prarodičů se sluchovým postižením)

10 Jaké jsou v kurzech používány materiály při výuce?

- a) Tištěné papíry s jednotlivými lekcemi (slovíčka, cvičení..)
- b) Video záznamy
- c) Interaktivní tabule
- d) Další (prosím, vypište).....

11 Jsou při výuce využívány slovníky českého znakového jazyka?

ANO

NE

12 Jaké slovníky českého znakového jazyka jsou v kurzech využívány?

- a) Slovníky v tištěné podobě
- b) Slovníky na CD (video záznam)
- c) Žádné

13 Jaké slovníky českého znakového jazyka Vám více vyhovují?

- a) Slovníky v tištěné podobě
- b) Slovníky na CD (video záznam)
- c) Nevím

14 Je do výuky v kurzech zařazena prstová abeceda?

ANO

NE

15 Pokud je do výuky v kurzech zařazena prstová abeceda, tak jaká?

- a) Jednoruční prstová abeceda
- b) Dvouruční prstová abeceda
- c) Jednoruční i dvouruční prstová abeceda

16 Co je obvykle součástí lekce znakového jazyka?

- a) Procvičování a opakování známých znaků
- b) Probírání nových znaků
- c) Konverzační cvičení
- d) Návčik tlumočení
- e) Informace o chování a životě osob se sluchovým postižením (Specifika komunikace osob se sluchovým postižením, způsoby navazování kontaktu..)

17 Jaká témata jsou v kurzech probírána? Prosím vypište.

.....

.....

.....

.....

.....

18 Víte jaký je rozdíl mezi českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou?

ANO

NE

19 V případě, že víte jaký je rozdíl mezi českým znakovým jazykem a znakovanou češtinou, co je v kurzech vyučováno?

- a) český znakový jazyk
- b) znakovaná čeština
- c) obojí

20 Navštívil/a jste někdy stránky www.ruce.cz/slovník, kde je možné shlédnout jednotlivá slovíčka/fráze českého znakového jazyka na videu?

ANO

NE

21 Účastníte se kromě kurzů českého znakového jazyka i dalších akcí, kde se setkáváte s osobami se sluchovým postižením?

ANO

NE

22 Jakým způsobem si zaznamenáváte nové znaky? Prosím popište.

.....

.....

.....

.....

Děkuji za vyplnění dotazníku a přeji hezký den. Zuzana Jurečková

Příloha č. 2 - Etický kodex České komory tlumočnicků znakového jazyka

1. „Tlumočnick je osoba, která v rámci své profese převádí za úplaty smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je prostředníkem mezi dvěma osobami, které by se bez něj nedorozuměly. Tlumočnick se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.
2. Tlumočnick přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem a kvalifikaci. Tlumočnick je povinen se na tlumočení řádně a včas připravit. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce.
3. Tlumočnick přizpůsobuje své chování a oděv situaci, v jejímž rámci tlumočí.
4. Tlumočnick je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení a přípravy na ně, včetně identity svých klientů.
5. Tlumočnick nezaujímá k tlumočené situaci ani ke klientům osobní postoje a nehodnotí je.
6. Tlumočnick neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, pohlaví, věk, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, rozumovou úroveň, pověst a smýšlení.
7. Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob včetně sebe.
8. Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese v případech, že má podezření na aktivity, které jsou v konfliktu se zákonem nebo porušují lidská práva.
9. Tlumočnick sleduje vývoj své profese u nás i ve světě, vzdělává se a soustavně zvyšuje svou profesionální úroveň.
10. Tlumočnick spolupracuje s ostatními kolegy při prosazování a obhajobě společných profesních zájmů.
11. Tlumočnick dbá na to, aby nepoškodil svým jednáním dobré jméno svého kolegy, Komory nebo tlumočnické profese.
12. Tlumočnick zná Etický kodex Komory a dodržuje ho. Porušení pravidel Etického kodexu může vést až k vyloučení tlumočnicka z Komory, a to na základě rozhodnutí Komise pro Etický kodex“

Příloha č. 3 - Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 155/1998 Sb., ve znění zákona č. 384/2008 Sb.

155

ZÁKON

ze dne 11. června 1998

o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob

Změna: 384/2008 Sb.

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ

§ 1

Úvodní ustanovení

(1) Tento zákon upravuje používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob jako jejich dorozumívacích prostředků.

(2) Neslyšící a hluchoslepe osoby mají právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám. Jejich volba musí být v maximální možné míře respektována tak, aby měly možnost rovnoprávného a účinného zapojení do všech oblastí života společnosti i při uplatňování jejich zákonných práv.

nadpis vypuštěn

§ 2

Definice základních pojmů

(1) Za neslyšící se pro účely tohoto zákona považují osoby, které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem.

(2) Za hluchoslepe se pro účely tohoto zákona považují osoby se souběžným postižením sluchu a zraku různého stupně, typu a doby vzniku, u nichž rozsah a charakter souběžného sluchového a zrakového postižení neumožňuje plnohodnotný rozvoj mluvené řeči, nebo neumožňuje plnohodnotnou komunikaci mluvenou řečí.

§ 3

Komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých osob

Komunikačními systémy neslyšících a hluchoslepých osob se pro účely tohoto zákona rozumí český znakový jazyk a komunikační systémy vycházející z českého jazyka.

§ 4

Český znakový jazyk

(1) Český znakový jazyk je základním komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace.

(2) Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické.

(3) Český znakový jazyk může být využíván jako komunikační systém hluchoslepých osob v taktilní formě, která spočívá ve vnímání jeho výrazových prostředků prostřednictvím hmatu.

§ 5

zrušen

§ 6

Komunikační systémy vycházející z českého jazyka

(1) Komunikačními systémy neslyšících a hluchoslepých osob vycházejícími z českého jazyka jsou znakovaná čeština, prstová abeceda, vizualizace mluvené češtiny, písemný záznam mluvené řeči, Lormova abeceda, daktylografika, Braillovo písmo s využitím taktilní formy, taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma.

(2) Znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk.

(3) Prstová abeceda využívá formalizovaných a ustálených postavení prstů a dlaně jedné ruky nebo prstů a dlaní obou rukou k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy. Prstová

abeceda je využívána zejména k odhláskování cizích slov, odborných termínů, případně dalších pojmů. Prstová abeceda v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob.

(4) Vizualizace mluvené češtiny je zřetelná artikulace jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno nebo usnadněno odezírání mluveného projevu osobami, které ovládají český jazyk a odezírání preferují jako prostředek své komunikace.

(5) Písemný záznam mluvené řeči je převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase. Pro potřeby hluchoslepých se písemný záznam provádí zvětšeným písmem nebo Braillovým písmem.

(6) Lormova abeceda je dotyková dlaňová abeceda, při které se jednotlivá písmena vyznačují pomocí ustálených pohybů a dotyků prováděných na dlani a prstech ruky příjemce sdělení.

(7) Daktylografika je vpisování velkých tiskacích písmen zpravidla do dlaně ruky příjemce sdělení.

(8) Braillovo písmo s využitím taktilní formy umožňuje zobrazovat písmena abecedy ustálenými dotyky na dvou prstech jedné ruky nebo více prstech obou rukou příjemce sdělení s využitím kódového systému Braillova písma.

(9) Taktilní odezírání je založeno na vnímání mluvené řeči pomocí odhmatávání vibrací hlasivek mluvčího.

(10) Vibrační metoda Tadoma je založena na vnímání mluvené řeči pomocí odhmatávání vibrací hlasivek, pohybů dolní čelisti, rtů a tváří mluvčího.

nadpis vypuštěn

§ 7

Používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob

Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo na

- a) používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,
- b) vzdělávání s využitím komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,
- c) výuku komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, kterou upravuje jiný právní předpis¹).

§ 8

(1) Neslyšící a hluchoslepé osoby mají při návštěvě lékaře, vyřizování úředních záležitostí a při zajišťování dalších nezbytných potřeb právo na tlumočnické služby zajišťující tlumočení v jimi zvoleném komunikačním systému uvedeném v tomto zákoně. Podmínky poskytování tlumočnických služeb stanoví jiný právní předpis²).

(2) Neslyšícím a hluchoslepým osobám, kterým byly z důvodu úplné nebo praktické hluchoty nebo hluchoslepoty přiznány mimořádné výhody II. stupně (průkaz ZTP) nebo III. stupně (průkaz ZTP/P), jsou tlumočnické služby při soudním řízení poskytovány bezplatně.

(3) Neslyšícím a hluchoslepým žákům středních škol a neslyšícím a hluchoslepým studentům vyšších odborných škol a vysokých škol, kterým byly z důvodu úplné nebo praktické hluchoty nebo hluchoslepoty přiznány mimořádné výhody II. stupně (průkaz ZTP) nebo III. stupně (průkaz ZTP/P), jsou tlumočnické služby poskytovány bezplatně za podmínek stanovených prováděcím právním předpisem.

§ 9

Rodiče, u jejichž dítěte byla diagnostikována praktická nebo úplná hluchota³) nebo hluchoslepota, mají právo na bezplatnou výuku v kursech komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob.

§ 10

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy stanoví vyhláškou

- a) podmínky a rozsah tlumočnických služeb poskytovaných bezplatně neslyšícím a hluchoslepým žákům a studentům podle § 8 odst. 3,
- b) obsah a rozsah kurzů podle § 9.

ČÁST DRUHÁ

zrušena

§ 11

zrušen

ČÁST TŘETÍ

zrušena

§ 12

zrušen

ČÁST ČTVRTÁ

§ 13

Účinnost

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení, s výjimkou § 8 až 12, které nabývají účinnosti dnem 1. ledna 1999.

Zeman v. r.

Havel v. r.

Tošovský v. r.

1) § 16 odst. 7 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění zákona č. 384/2008 Sb.

2) § 86a zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění zákona č. 155/1998 Sb.

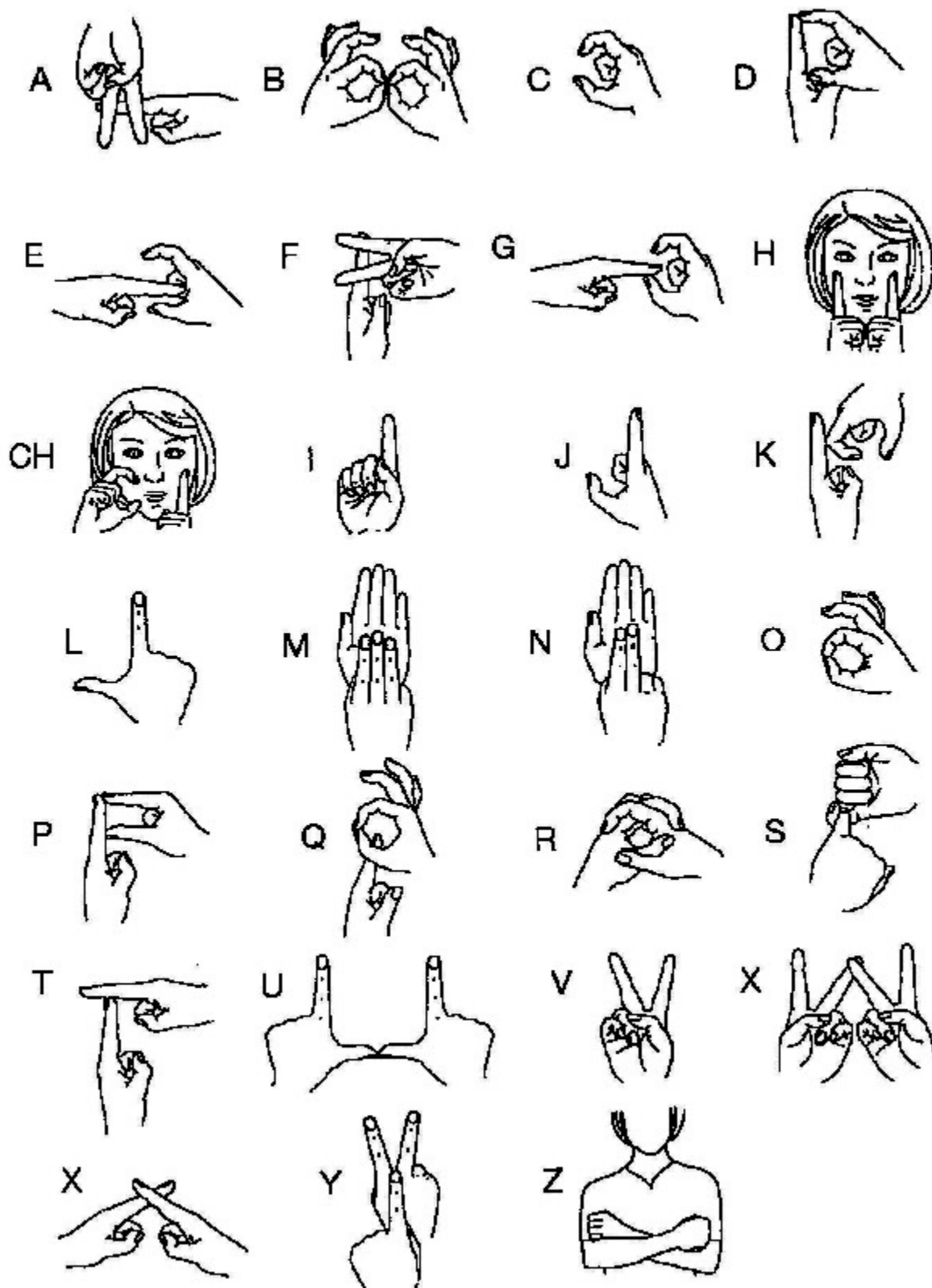
2) Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

3) Vyhláška č. 207/1995 Sb., kterou se stanoví stupně zdravotního postižení a způsob jejich posuzování pro účely dávek státní sociální podpory, ve znění vyhlášky č. 156/1997 Sb.

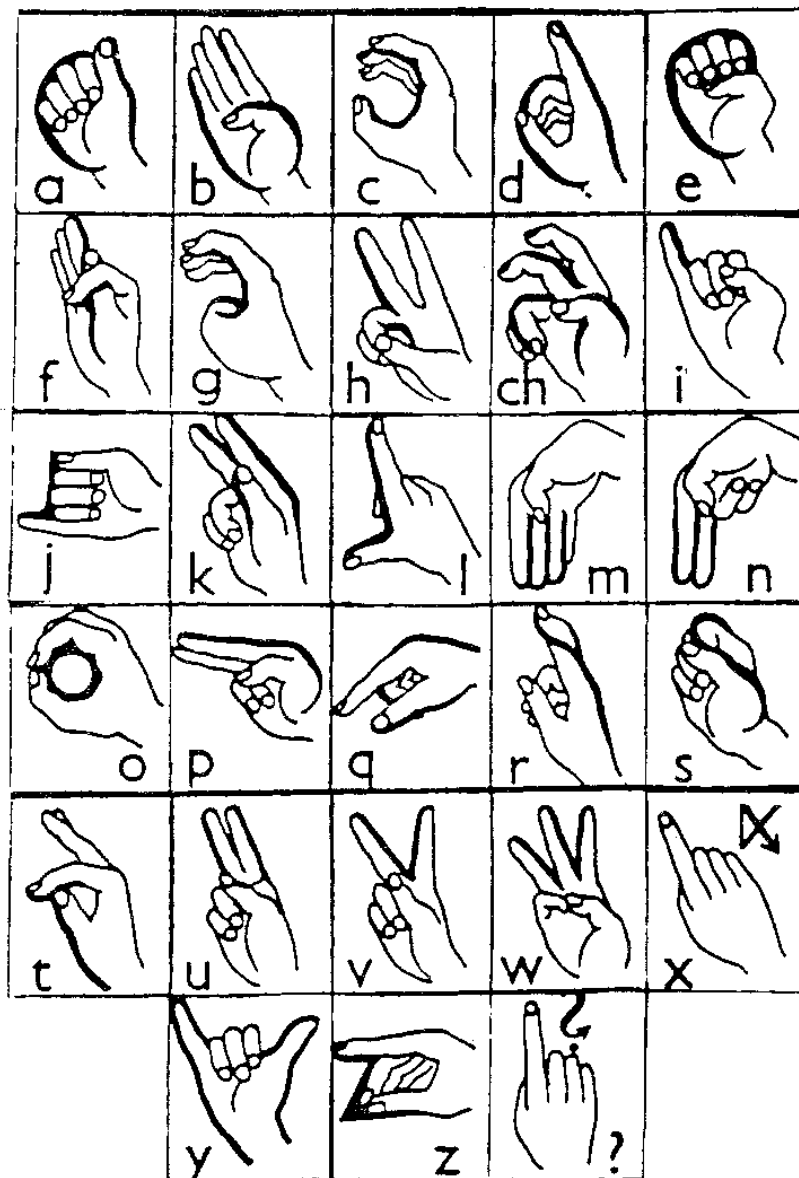
3) Vyhláška č. 207/1995 Sb., kterou se stanoví stupně zdravotního postižení a způsob jejich posuzování pro účely dávek státní sociální podpory, ve znění vyhlášky č. 156/1997 Sb. a vyhlášky č. 62/2008 Sb.

Příloha č. 4 – Obouruční prstová abeceda

Prstová abeceda pro dvě ruce

Příloha č. 5 – Jednoruční česká prstová abeceda (Potměšil, 1992, s. 11)

Příloha č. 6. Sluchadla

Závěsná
sluchadla

Zvukovodová
sluchadla

Kanálová
sluchadla

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Zuzana JUREČKOVÁ
Katedra:	Ústav speciálně pedagogických studií
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Eva Suralová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Kurzy znakového jazyka a jejich využití v praxi
Název v angličtině:	Lessons of sign language and their use in practice
Anotace práce:	Cílem práce bylo v teoretické rovině vylíčit problémy, které přináší osobám se sluchovým postižením jejich handicap, popsat způsoby jejich komunikace a jejich kulturu a následně v praktické části zmapovat, jak vypadá výuka v kurzech Českého znakového jazyka.
Klíčová slova:	Osoba se sluchovým postižením, komunikace, znakový jazyk, Neslyšící.
Anotace v angličtině:	The aim of the study was to describe the challenges of persons with hearing impairments. Describe their methods of communication and their culture and subsequently in a practical map out how it looks in teaching courses Czech sign language.
Klíčová slova v angličtině:	A person with a hearing disability, communication, sign language, Deaf.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 - Dotazník Příloha č. 2 – Etický kodex Příloha č. 3 – Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob Příloha č. 4 – Obouruční prstová abeceda Příloha č. 5 – Jednoruční prstová abeceda Příloha č. 6 - Sluchadla
Rozsah práce:	75 stran
Jazyk práce:	Čeština